

Habsburg-Lotaringiai Mária Leopoldina főhercegnő élete Brazília függetlenné válásának idején¹

Balogh Ádám Tibor

PhD-hallgató, ELTE BTK TDI Új- és Jelenkori Egyetemes Történelem Doktori Program; baloghadam.bp@gmail.com; ORCID: 0000-0001-9613-8271

Abstract

Life of Archduchess Maria Leopoldina of Habsburg-Lorraine at the Time of Brazil's independence

This study aims to provide a Hungarian-language overview of the life and role of the Austrian Archduchess Leopoldina, who became the first Empress of Brazil and reigned at the time of Brazil's independence. Leopoldina's marriage to Crown Prince Peter connected the houses of Habsburg-Lorraine and Braganza after the Congress of Vienna. The union aimed to strengthen dynastic, political, and economic ties during the period of monarchical restoration and the Holy Alliance. Leopoldina left behind numerous letters, which have become important historical sources. Despite several books being written about her life, no complete biography has been published in Hungarian. The aim of this study is to fill that gap by presenting Leopoldina's life in Brazil, exploring her role in the independence struggles, and examining her influence on Austro-Brazilian relations. The study seeks to provide an objective assessment of Leopoldina's role, avoiding both exaggeration and romantic nostalgia. It relies on international litera-

- 1 A címben szereplő név írásmódja a magyar helyesírásnak felel meg, németül: Maria Leopoldine, portugálul: Maria Leopoldina. A „Mária” eredetileg nem tartozott a nevei közé, ezt a brazilok iránti tiszteletből vette fel. Leopoldina 1817–1826 között Brazíliában élt, amely évek egybeestek az ország függetlenné válásának időszakával. (A brazilok 1822-ben kikiáltották függetlenségüket Portugália, Brazília és Algarves Egyesült Királyságától, 1825-ben a portugálok is elismerték a Brazil Császárságot. Erről: Manchester 1951: 80–96. és Ormos–Majoros 2003: 38.)

ture, letters, diplomatic reports, and other contemporary documents. By investigating the circumstances and experiences of Leopoldina's trip to Brazil, her contributions to Brazilian independence, and the involvement of Hungarian participants in the expedition, the study aims to determine her impact on shaping political events, and concludes that her cultural influence and popularity still persist in Brazil and Austria today.

Key words nineteenth century, Brazil, independence, Leopoldina, Habsburg

Bevezetés

1817-ben I. Ferenc osztrák császár, magyar és cseh király ötödik gyermekét, Leopoldina főhercegnőt, Portugália, Brazília és Algarve Egyesült Királyság uralkodójának VI. János királynak a fiához, Péter koronaherceghez adták feleségül. A házasságról szóló megállapodás 1816-ban a napóleoni háborúkat lezáró bécsi kongresszust (1814–1815) követően jött létre. Az eljegyzés egyik célja a Bragança-ház és a Habsburg-Lotaringiai-ház dinasztikus kapcsolatainak megerősítése volt a monarchikus restauráció és a Szent Szövetség időszakában. A témakör kutatói a házasság további indítékaként említik Nagy-Britannia portugál területeken megnövekedett befolyásának ellensúlyozását, illetve Ausztria tengerentúli tudományos és kereskedelmi terjeszkedését.²

A házasság miatt Leopoldina főhercegnő Dél-Amerikába hajózott, ahol később szemtanúja és részese volt a brazíliai függetlenségi csatározásoknak. A főhercegnő több száz levelet írt tapasztalatairól, amelyek unikális történelmi forrásértékkel bírnak. Ezeknek az iratoknak egy jelentős része nyomtatásban is megjelent, és több alkalommal képezték történelmi tárgyú elemzések tárgyát.³ Leopoldina életéről számos könyv látott már napvilágot,⁴ amelyek portugál, német, angol nyelven íródtak, egyetlen

2 Blaas 1964: 209–216; Reichl-Ham 2006: 32.

3 Kann–Lima 2006; Graham 1997.

4 Lásd például: Prutsch 2022; Gottberg 2022; Rezutti 2017; Cassotti 2015; Oberacker 1988; Prantner 1974; Baum 1967; Obry 1958; Schüller 1954.

mű sem jelent meg róla azonban magyarul (fordításban sem), csak rövid fejezetekkel, bekezdésekkel, említésekkel találkozhatunk.

Tanulmányom célja magyar nyelvű áttekintést adni Leopoldina brazil császárné (1822–1826) dél-amerikai életéről, a politikai eseményekben játszott szerepéről, valamint a függetlenségi harcok folyamatáról. A kutatás forrásbázisát az elmúlt két évszázadban megjelent nemzetközi szakirodalom, közgyűjteményekben őrzött disszertációk, a főhercegnő kézzel írt és kiadott levelezései, osztrák diplomáciai jelentések, testőrségi iratok, uralkodói és régensi rendeletek, korabeli sajtóanyagok és képi alkotások képezték.

Jelen munka a következő kérdésekre kíván válaszokat találni: hogyan és miért került Brazíliába Leopoldina főhercegnő? Mit tükröznek levelezései az ország függetlenné válásakor átélt tapasztalatairól? A kutatók milyen jelentőséget tulajdonítanak Leopoldinának a brazil történelem alakulásában, és mi a máig is érzékelhető szerepe az osztrák-brazil kapcsolatokban?

Leopoldina főhercegnő és császárné személyiségének, illetve érdemeinek megítélése széles skálán mozog a történetíráson belül. Egyes szerzők egekig magasztalják, hősnő-karakterként mutatják be. Életrajzát Brazíliában, valamint Ausztriában is némiképp hasonlóan kezelik akár csak Wittelsbach Erzsébetét, „Sissi” királynéjét Ausztria és Magyarország területén, vagyis alakja nem mentes a legandáktól, túlzásoktól, romantikus nosztalgiától. Amellett, hogy mindketten németajkúak és uralkodók feleségei voltak, az is közös bennük, hogy szigorú keretek között érvényesülni kényszerült, erős női jellemnek tűnnek, akiket sokan szentként láttak és láttatnak mind a mai napig. Ezt a képet erősíti, hogy fontos szerepet tulajdonítanak nekik egyes országok közötti kulturális és történelmi kapcsolatok megteremtésében. Ezeket az alapvető adottságokat figyelembe véve érthető – de tudományosan nem elfogadható –, hogy történészként sokan nem mertek, vagy nem akartak személyükhöz kritikusan vagy akár csak elfogulatlanul közelíteni. Ennek inkább szélsőséges példáival találkozhatunk, amikor negatív fizikai tulajdonságait, idegenségét, konzervatív, rugalmatlan, nőiességet nélkülöző emberi mivoltát hangsúlyozzák. Sőt, vannak olyan történészek is, akik a történelmi eseményekben még csak

meg sem említik a nevét.⁵ Ebben a tanulmányban a közhiedelmek, a legendák, a túlzások, és a hatásvadász romantikus történeti rétegződések között igyekszem tárgyilagosságra törekedni; Niederhauser Emil szavaival élve: „Próbáljuk meg érzelgős nosztalgiától mentesen követni ezt az életutat.”⁶

A portugál királyi udvar a brazil gyarmatán

A Bragançák Napóleon császár seregei elől menekültek el gyarmatukra Brazíliába. 1807 őszen keltek útra több ezres kíséretükkel, vitorlášhajókon szállítva utasokat, hivatalos iratokat, csomagokat, értékeket és ellátmányt. A hajókonvojt brit hadihajók kísérték az atlanti-óceáni úton. Az elmebajban szenvedő I. Mária királynő (1777–1816), János régensherceg és fia, Péter főherceg 1808. január 21-én érkezett meg kíséretével Bahiába, ahol 1808. január 28-án kiadták a brazil kikötők megnyitásáról (*abertura dos portos*) szóló királyi charta-t, ami lehetővé tette a kereskedelmet a gyarmati terület számára a baráti országokkal – ekkor elsősorban Nagy-Britanniával, ami a 19. században meghatározónak bizonyult. Később, az 1810-es években más államokkal is kereskedelmi és barátsági szerződések jöttek létre. A napóleoni háborúk után a brazil területek jelentősége felértékelődött. A birodalmi rang helyreállítása érdekében 1815-ben létrehozták Portugália, Brazília és Algarve Egyesült Királyságát, ezzel a brazil területek jogi értelemben kiemelkedtek gyarmati státuszukból és a birodalom ideiglenes központi helyzetének köszönhetően jelentős fejlődésen mentek keresztül.⁷ A nemzetközi állapotok rendeződése, a birodalmi státusz nemzetközi elismertetésének igénye, a kínáló gazdasági lehetőségek, valamint a brit befolyás ellensúlyozása a jelentős hatalomnak számító Habsburg Birodalommal való kapcsolatok megerősítésére ösztönözte a Bragançákat.⁸

5 Ganzer 2013: 77, 85; Schulze 2013.

6 Niederhauser 1987: 252.

7 Horváth 1928: 38; Fausto 2011: 71–74; Cardoso 2022: 683–686.

8 Belchior – Mary Del Priore 2022: 115; Jancsó – Machado 2022: 31.

Leopoldina főhercegnő és az előzetes dinasztikus menyegző

Karolina Jozefa Leopoldina Franciska főhercegnő 1797. január 22-én született, Bécsben. A Habsburg-Lotaringiai-ház tagjaként szigorú erkölcsi előírások szerinti alapos keresztény neveltetésben, és sokrétű oktatásban részesült (egyebek mellett tanult irodalmat, történelmet, számtant, földrajzot, táncot, zenét, rajzot, nyelveket, növénytant, állattant stb.) –, fogékony-ságot leginkább a természettudományok iránt mutatott.⁹ Az udvari etikett és a vallási ceremóniák a gyermekkorának részét képezték. Habsburg főhercegnőként a dinasztikus érdekek követésére és kötelességtudatra nevelték. 1807-ben elhunyt az édesanyja, Bourbon–Szicíliai Mária Terézia (1772–1807). Nem sokkal később, 1808-ban az uralkodó az egyik unoka-testvérét, Habsburg-Estei Mária Ludovika (1787–1816) főhercegnőt vette feleségül, aki mindössze tíz évvel volt idősebb Leopoldinánál. Mária Ludovika igyekezett szeretettel és odafigyeléssel fordulni mostohagyermekéi felé. 1809-ben Napóleon csapatai Bécs felé vonultak, majd március 10-én elfoglalták a császárvárost. A gyermekeket Magyarországra menekítették, ahol bizonytalanságban teli várakozásban éltek. Leopoldina egyik legfőbb bizalmasa, barátja, és levelezőtársa a nővére Mária Lujza főhercegnő volt, akit 1810-ben Bonaparte Napóleonhoz adtak feleségül. A napóleoni háborúk viszontagságos évei és a bécsi kongresszus – Leopoldina számára is – terhes forgataga után, 1816-ban elvesztette nevelőanyját is. Ebben az évben érkezett a házassági megkeresés Rodrigo Navarro de Andradén bécsi portugál ügyvivőn, majd Pedro José Joaquim Vito de Meneses Coutinhón (Marialva hatodik márkija) párizsi portugál követen keresztül. Utóbbi is személyesen Bécsbe utazott, hogy a házasság részleteiről tárgyaljon Klemens von Metternich külügyminiszterrel.¹⁰ Az eredeti tervek szerint Leopoldinának nem sokáig kellett volna Brazíliában élnie, mert a portugál királyi udvar néhány éven belül vissza akart térni Európába. 1816. november 26-án aláírták a házassági szerződést. Marialva márkija 1817. február 18-án a Hofburgban egy eljegyzési ceremónia

9 Felizardo – Da Silva 2022. 307.

10 Érdekesség, hogy a házasságban való közreműködő érdemeikért 1817-ben a két portugál diplomata megkapta a Magyar Királyi Szent István-rend nagykeresztjét. Luís 2015: 49.

keretében ajándékokat és kitüntetésekkel adott át, köztük Péter herceg portréját is átnyújtotta Leopoldinának. Péter főherceg és Leopoldina főhercegnő között először – a korszakban nem szokatlan módon – prokúra esküvőt (*per procuracionem*, vagyis a vőlegényt helyettesítő képviselő általi, ez esetben Ferenc császár fivére és Leopoldina nagybátyja, Károly főherceg közreműködésével megtartott szertartást) rendeztek Bécsben. Néhány évvel korábban hasonló esküvőre került sor Bonaparte Napóleon és Maria Lujza esetében is. Leopoldinát is az Ágostonosok templomában adták férjhez 1817. május 13-án – leendő apósa, 1816 óta VI. János portugál király születésnapján. Az esküvő után egy fényűző vacsorát rendeztek a Hofburgban, majd a későbbi napokban Marialva márki is díszes ünnepséget rendezett az Augartenben. Mindeközben a háttérben gondosan előkészítették Leopoldina főhercegnőnek és kíséretének útját. Az utazáshoz szükséges küldöttséget gondosan megválogatták. A főhercegnő Livornóba utazott – ahova Klemens von Metternich is elkísérte –, onnan hajón, Gibralción át, érintve Madeira-szigetét, több mint nyolcvan nap alatt szelte át az Atlanti-óceánt.¹¹

Leopoldina utazása és a Habsburg császári királyi küldöttség

A Bécsből Livornóba való szárazföldi utazás már önmagában is nagy költségekkel járt a bécsi udvar számára, különösen azért, mert a tervezettnél hosszabb ideig tartott. Leopoldina és kísérete 1817. június 2-án indult útnak hintóval Bécsből – a több napos úton a kocsikonvoj érintette többek között Bécsújhelyet, Klagenfurtot, Udinet, Padovát és Firenzét. 1817. június 13-án érkezett meg Firenzébe, ahol heteket kellett várakozniuk, mert a portugál hajók csak több mint egy hónappal később, július 25-én érkeztek meg Livornóba. Augusztus 8-án a hercegnő is elérte a kikötővárost, azonban a *Dom João VI* és a *São Sebastião* sorhajók karbantartási munkálatai, és az utánpótlások berakodása még mindig tartott,

11 Obry, 1958. 18–22; Reichl-Ham 2006: 32–34; Luís 2015: 48–49; Menck 2017: 25; Kann 2022: 64–65, 71. (A prokúra esketést és Maria Lujza házassági szertartását említi: Ress 1999: 31.) Az esküvőről, kíséretünnepségekről és Leopoldina főhercegnő utazásának előkészületeiről lásd: ÖStA HHStA NZA Kt. 244.

ezért ismét várakozni kényszerült (mindeközben az *Augusta* és az *Austria* császári fregattok már korábban, áprilisban elindultak Triesztből az osztrák kereskedelmi és tudományos expedíció tagjaival).¹² A hercegnő házassága révén Brazíliába utazó népes kíséretben voltak többek között diplomaták, bécsi udvarhoz tartozó nemes hölgyek és urak, katonatisztek, szolgálók, művészek, tudósok, könyvtárosok, papok, és több száz tenge-rész, akik a hadihajókon teljesítettek szolgálatot.¹³

A teljes küldöttség létszáma és összetétele mind a mai napig nem pontosan ismert, részleteiben még feltáratlan területnek számít. Habár a tudományos expedíció tagjairól és tevékenységéről viszonylag sok publikáció született, a diplomatákról és az udvari küldöttségről – néhány kivételt leszámítva – meglehetősen kevés információval rendelkezünk – vannak olyanok, akiknek csak a vezetéknéve ismert. Családnév szerint említhető Leopoldina főhercegnő három úrhölgye Kuenburg grófnő, Sarntheim grófnő, és Lodron grófnő. A főurak közül ismert Emmerich Eltz gróf, Ladislaus Wrbna-Freudenthal gróf, Ladislaus Kasický gróf, Friedrich Hannibal Thurn és Taxis hercege, August Bellegarde gróf, Schönfeld gróf,¹⁴ Hügel báró, emellett volt közöttük egy magyar nemes úr is, az ifjú Pálffy Miklós gróf.¹⁵

Pillerné Tircka Éva egy 2007-ben megjelent cikkében az alábbiakat írta: „Leopoldina hatalmas kísérettel érkezik, ahogy az gazdag uralkodóházak leszármazottaihoz illik. Hat magyar nemesből álló testőrgárda kíséri, Gróf Pálffy Miklós parancsnokkal.”¹⁶ A cikk szerzője érdekes és pontosnak tűnő adatokat közöl, sajnos – a cikk ismeretterjesztő jellegéből adódóan – forrásmegjelölés nélkül. Érdekes felvetésként jelenik meg a cikkben Pálffy Miklós grófnak, mint parancsnoknak a neve. Hasonló adatokat közöl egy népszerű brazil történetíró Paulo Rezutti is, aki szerint Leopoldinát hat magyar nemes és hat osztrák gárdista is elkísérte Brazíliába.¹⁷

12 Ambiel 2014: 73.

13 Dos Santos 1927: 41; Weissensteiner 2000: 126–128.

14 Feltételezhetően Adolph Ludwig Moriz Schönfeld grófról (1797–1883) lehet szó (aki később feleségül vette Pálffy Miklós gróf húgát erdődi Pálffy Anna Mária grófnőt), vagy esetleg a bátyjáról Johann Heinrich Ludwig Schönfeld grófról (1791–1828).

15 Hazai's Külföldi Tudósítások, 1819. 1. félév, 5. sz. 1819. 01. 16. 34.

16 Pillerné 2008: 80. A téves értesülést Torbágyi Péter is átvette. Lásd: Torbágyi 2009: 30.

17 Rezutti, 2017: 112.

A föntebbiek közül két hibás adattal szeretnék kiemelten foglalkozni. Egyfelől a kíséretben említett magyar nemesi testőrök létszámával és úticéljával, másfelől Pálffy Miklós gróf személyével. A Tisza-Beői Hellebronth Kálmán által összeállított *A magyar testőrségek névkönyve 1760–1850* című kötetben szerepelnek a Leopoldina főhercegnőt kísérő testőrség tagjai, név szerint: Szabó Ferenc, Gyurkovich János, Hegedűs József, Huszár József, Jánossy Mátyás, Miklósy Antal, Sebess László, tehát hét fővel számolhatunk. Szintén e kötet szerzője a hercegnőt védő magyar testőröket – a levéltári forrásokkal egybevágóan – a „livornói testőrkülönítmény” elnevezéssel illeti,¹⁸ Sebess Lászlót pedig mint 1817. december 11-én kirendelt parancsnokot említi.¹⁹ Az utóbbi időpont hibás, hiszen 1817 decemberében már felosztották a testőrkülönítményt, így Sebess kinevezésére korábban kellett, hogy sor kerüljön. Joggal merül fel azonban a kérdés, hogy miért állították fel a különítményt, mi volt a feladata és célja? Emellett az is érdekes problémát vet fel, hogy *A magyar testőrségek névkönyve...* című munkában egyetlen Pálffy Miklós nevű testőr sem szerepel, aki Leopoldina kíséretének a tagja lett volna. Ki volt tehát Pálffy Miklós és mi volt a szerepe a küldöttségben?

Mint láthattuk, a livornói testőrkülönítménybe az eddigi állításokkal ellentétben nem hat, hanem összesen hét főt javasoltak, akiket egy előzetesen összeállított névlistáról választottak ki. Valóban hat német gárdistát és hat magyar nemesi testőrt javasoltak a kíséretbe, és – amivel a korábbi szerzők nem számoltak – a csapatok élére kijelöltek egy-egy testőrparancsnokot is, vagyis egy tizennégy fős csoportból kerültek ki a testőrség tagjai.²⁰ A kiválasztott különítménynek az volt a feladata, hogy Leopoldina főhercegnőt az itáliai Livornóba kísérje el – innen származott a különítmény elnevezése is –, a végcél tehát nem Brazília volt. A testőrök kiválasztásánál ugyanakkor figyelembe vették a jelöltek korát és a fizikai

18 Lásd Tisza-Beői 1940: 169, 174, 184, 192, 259, 326, 344. oldalakat, illetve ÖStA HHStA NZA Kt. 244. 1817. 13. 27. és HL A királyi magyar nemesi testőrség iratai. 1817. 26./40–42. számú iratokat.

19 Tisza-Beői 1940: 326.

20 Azért is fogalmaztam úgy, hogy tizennégy főből kerültek ki a testőrség tagjai, mert egyelőre nem teljesen bizonyos számomra, hogy végül mindannyian részt vettek-e a livornói úton. A testőrségi iratok elsődleges olvasata alapján igen, de a téma részletes elemzésének eredményeit egy a jövőben elkészülő tanulmányban kívánom pontosítani.

állóképességét, hogy szükség esetén bírják a hosszú utat. Az ellátandó feladatért minden testőr pénzbeli díjazásban részesült.²¹

Ami Pálffy Miklós gróf személyét illeti, a magyar főúr valóban tagja volt a küldöttségnek, és bár katonai múlttal rendelkezett, nem a testőrség parancsnokaként, hanem kamarásként érkezett a bécsi udvar képviselőjében Brazíliába.²² A brazíliai osztrák küldöttségben kiemelten fontos szerep jutott a természettudósoknak. I. Ferenc császár és király a lányával együtt egy tudományos expedíciót küldött Brazíliába, amelyért a bécsi udvar természettudományi gyűjteményének igazgatója, Carl von Schreibers felelt. A tudományos kutatásoknak nem titkolt célja volt, hogy nemzetközi eredményeket és elismeréseket szerezzen a Habsburg udvarnak, ennek megfelelően széleskörű kutatásokat folytattak Brazília különböző területein. A küldöttség tudományos vezetőjeként Johann Natterer felfedező és biológust jelölték ki. A tudósok névsorában továbbá olyan személyeket találunk, mint Johann Baptist Emanuel Pohl mineralista, geológus; Johann Baptist von Spix zoológus; Karl Friedrich P. von. Martius orvos; Heinrich Wilhelm Schott botanikus, Dominic Sochor vadász, állatpreparátor; Johann Christian Mikan botanikus, zoológus. A tudományos kutatóútban érdekelt volt I. Miksa bajor király (1806–1825) és III. Ferdinánd toszkán nagyherceg (1790–1801; 1814–1824) is, akik saját embereiket küldték el a felfedezőútra. Leopoldina főhercegnőt az egyik oktatója Rochus Schüch ásványkutató is elkísérte, aki tudományos tanácsadója és könyvtárosa lett a Brazíliában töltött évek alatt. Az ő nevéhez fűződik a Sacco de Alferes-i arany- és ezüstlelőhelyek feltárása, a São Cristovão-i palotában egy természettudományi gyűjtemény összeállításában való részvétel, valamint egy botanikus kert és egy állatpark létrehozása Santa Cruzban. Schüch egészen Leopoldina élete végéig a dél-amerikai országban maradt, sőt a halála után fiának, Péter koronahercegnek is oktatója lett. A brazíliai expedíción Franz Joseph Frühbeck, Thomas Ender, G. K. Frick rajz- és festőművészek

21 ÖStA HHStA NZA Kt. 244. 1817. 13. A díjazásról lásd ÖStA HHStA NZA Kt. 244. 1817. 9.

22 Pálffy Miklós gróf, erdődi Pálffy József Ferenc gróf (1816-tól herceg) és Hohenfeld Karolina grófnő fiaként született 1797. január 7-én. Katonai pályára lépett, Itáliában teljesített szolgálatot, amiért a szicíliai uralkodó a Szent-György-rend lovagkeresztjével tüntette ki. 1817–1818-ban, kamarásként az osztrák küldöttség tagjaként Brazíliába utazott, ahol találkozhatott a portugál királyi családdal. VI. Jánostól a szolgálataiért megkapta a brazíliai Avizi Szent Benedek-rend keresztjét. Végül 1818-ban hazatért a Habsburg Birodalomba. (Életéről lásd még Reiszig 1904: 717; Jedlicska 1910: 617–618.)

vizuálisan dokumentálták az utazás egyes részleteit. Az expedíció résztvevői később kötetekben publikálták eredményeiket.²³

Maga a hajóút végül csak 1817 augusztusának közepén kezdődött és több mint nyolcvan napig tartott. A vízijárművek haladását szeles, viharos időjárás, olykor hurrikánok nehezítették – a Gibraltártól Madeira-szigetig tartó útszakaszon eltört a *Dom João VI* sorhajó egyik árbóca, így pár napig megálltak a szigeten, ahol Leopoldinát ünnepelve fogadták, kirándult, növényeket és ásványokat gyűjtött amíg a hajót javították.²⁴ A hajón igyekeztek megteremteni a hercegnőhöz illő körülményeket, de több száz tengerész és haszonállatok is voltak a vitorlásán. Leopoldina az útja során megtapasztalta a tengeri élet kellemetlenségeit, mígnem 1817. november 5-én megérkezett a hajója Rio de Janeiroba, ahol a portugál királyi család már nagy előkészületekkel várta őt és kíséretét. Leopoldina volt az első Habsburg főhercegnő, aki állami érdekek képviselőjeként az amerikai szárazföldre lépett. Megérkezésekor a São João erődből 21 ágyúlövéssel, harangzúgással, tűzijátékkal tisztelegtek a küldöttségnek. Leopoldina másnap első alkalommal találkozhatott személyesen is a férjével és új családjával. Ünnepélyes keretek között, hintókkal szállították a királyi kápolnához, ahol sor került a menyegzőre.²⁵

Leopoldina Brazíliában

Apjának, I. Ferencnek szánt levelében a hercegnő azt írta, hogy: „Mélyen meghatódtam a fogadtatástól. Mindannyian a kedvesség angyalai, különösen kedves Pedróm, aki ráadásul nagyon kulturált. Bár még csak két napja vagyok házas, minden tiszteletemet és figyelmemet megérdemli, mert a viselkedése minden tekintetben elismerésre méltó.” A leveleiben az ország természeti szépségét a paradicsomhoz hasonlította. Az első napokban azonban Rio de Janeiro fülledt és párás levegőjét is meg kellett

23 Reidl-Dorn 2006: 60–62; Ambiel 2014: 73.

24 Egy ismeretlen művész portrét is festett róla. A mű a Museu Histórico Nacional gyűjteményében maradt fenn. Az esetről lásd: Rákóczi 2022: 24–25.

25 Weissensteiner 2000: 129; Reichl-Ham 2006: 35; Kann 2022: 73–75. Az utazásról tudósított többek között a Hazai's Külföldi Tudósítások is. (Lásd Hazai's Külföldi Tudósítások 1817. 1. félév. 42. sz. 1817. 05. 24. 332.)

szoknia, bemutatkozott a társasági életben, egymást érték az ünnepségek, a vallási szertartások, de kirándult, zenét hallgatott és lovagolt. Leopoldina korai leveleit az optimizmus és a lelkes naivitás jellemezte – az idő múlásával ez megváltozott.²⁶ Fel kellett ismernie, hogy Brazíliában mások a szokások. Például Bécsben megszokta, hogy kíséretével (udvarhölgyek, nevelők stb.) szabadon sétálhatott a városban, Rio de Janeiro és a portugál udvari etikett azonban ezt nem engedte meg. 1817 decemberében már arról írt, hogy a férje és a király okkal tartja távol a fővárosi élettől, amiről semmit sem tud, mert csak vallási ünnepek alkalmával és csakis hintón járhatott ki. Mindazonáltal érdemes megjegyezni, hogy Brazíliában a korszak szokása szerint a nők közül csak az afrikaiak, mulattok, valamint a hivatásuk okán gyalog járók sétálgattak az utcákon; az előkelő hölgyek gyaloghintókon vagy lovaskocsikon közlekedtek.²⁷ Időközben Leopoldina jobban is megismerkedett új családjával, amibe be is kellett illeszkednie. Anyósáról, Carlota Joaquináról rossz véleménye alakult ki, jó kapcsolatot ápolt azonban János királlyal és férje nővérével, Mária Teréziával. Meglehetősen sok vitát és ellentétet tapasztalt a családban, ami gyakran kellemetlen élményeket okozott neki. A királyi família Boa Vistában, a São Cristóvão-palotában élt, ami eltért a bécsi udvari (schönbrunni, hofburgi, laxenburgi) világtól. A királyi palota kényelmi és stílusbéli szempontokból szerényebb volt az osztrák rezidenciáknál, előnye az volt, hogy egy dombra épült, ahonnan szép kilátás nyílt a városra, a kikötőre, valamint a környező természeti vidékre. Leopoldinának hozzá kellett szoknia a kisebb méretű szobákhoz. Nem volt elég helye a magával hozott holmik kipakolására, így sok ruháját és könyvét még hosszú ideig a ládáiban tartotta.²⁸

Leopoldinát engedelmes, odaadó feleségnek nevelték, azonban Péter főherceg ingadozó, olykor erőszakos és akaratos személyisége idővel lelki, sőt anyagi függést okozott neki. Mint azt látni fogjuk a főhercegnőnek a házasság sokszor bánatot, csalódást és bosszúságot hozott, amiről testvérének Maria Lujzának írt leveleiben gyakran beszámolt.²⁹

26 Kann 2022: 75–77.

27 Oberacker 1988: 198. Kann 2022: 78.

28 Weissensteiner 2000: 131–133. Felizardo Da Silva 2022: 313–314.

29 Weissensteiner 2000: 134–135.

Időközben az osztrák expedíció tagjai Brazília felfedezésére indultak, és a küldöttség egyes tagjai elkezdtek visszatérni a Habsburg Birodalomba. Még többen jelen voltak 1818. január 22-én, amikor megünnepelték Leopoldina főhercegnő első brazíliai (huszonegyedik) születésnapját, amelyre az udvarban ünneppel, bikafuttatással, táncbemutatókkal és tűzijátékkal készültek – utóbbi az érkező esőzés miatt végül elmaradt. Az eseményen jelen voltak a királyi család, az udvartartás, és a külföldi diplomáciai testület tagjai.³⁰ Leopoldina gyakran sétált és kirándult a természetben. 1818 márciusában apjának azt írta Santa Cruzról, hogy nagyon hasonlít szeretett hazájához (hegyek, erdők, síkságok vették körül a kicsi, de gyönyörű vidéki palotájukat).³¹

1818. február 1-jén, Rio de Janeiroban kelt Emmerich Eltz (1765–1844) osztrák követ jelentése miszerint Pálffy Miklós gróf és Kasicky gróf is vissza kívánna térni Európába, de a São Sebastião hajó – ami Livornóba szállította volna őket – előkészületi munkálatai miatt március közepe előtt nem indulhat útnak. Február 25-én kelt levelében újabb várható késedelemről tájékoztatta Metternich herceget.³² Később 1818. április 6-án egy titkosított levélben arról írt a külügyminiszternek, hogy azt hiszi, a hercegnő osztrák kíséretét igyekeznek Rio de Janeiroban tartani addig, amíg pozitív hírek nem érkeznek Bécsből; emellett a király elégedetlen Marialva márki és Navarros hosszú olaszországi tartózkodásával. A küldöttség tagjai – köztük Eltz rendkívüli követ – 1818. június 1-jén indultak vissza Európába, és végül 1818. október 19-én érkeztek meg Bécsbe.³³

1818-ban jeles esemény történt, Brazíliában megalapították a Királyi Múzeumot, amelyben Leopoldina és az osztrák tudományos expedíció tagjainak felfedezései is helyet kaptak. Habár a tudományos misszió által összegyűjtött anyagok jelentős hányadát Európába küldték, az eredményeket két külön nyilvántartásban vezették, hogy a kutatásból származó információk Brazíliában is ismeretesek legyenek, ezen kívül a kutatóutakról származó anyagokkal a királyi udvart egyaránt gyarapíták. Ezek az anyagok később alapul szolgáltak a brazil tudósok számára;

30 Menck 2017: 45–46; *Gazete do Rio de Janeiro*, 1818. január 24.

31 Kann 2022: 78.

32 ÖStA HHStA Stk. Brasilien 2. 1818. I–VI. (alt. fasz. 4) Konv. 1. Berichte, Eltz.

33 ÖStA HHStA Stk. Brasilien 2. 1818. I–VI. (alt. fasz. 4) Konv. 1. Berichte, Eltz; Blaas 1965: 231.

Rio de Janeiroban pedig a lakosságnak is látogatható botanikuskertet és állatkertet hoztak létre. A Brazíliából Bécsbe küldött egzotikus fák, állatok, növények, rovarok, ásványok bemutatására egy *Brasilianum* nevű múzeumot hoztak létre a császárvárosban, ahol kiállították az expedíció által küldött anyagokat. A szenzáció számba menő intézmény egészen 1836-ig üzemelt, ezzel hozzájárult Brazília természeti kincseinek szélesebb körű megismertetéséhez.³⁴

Leopoldina és Péter házasságának első évei

Felizardo és Da Silva rámutatott arra, hogy Leopoldina az első pár évben írt leveleiben elnéző, mentegetőző hangnemben írt Péterről. Férje bántó viselkedése miatt nem őt hibáztatta, hanem a körülményeket, például a szülei veszekedéseit, az anyját, a rossz neveltetését, a rosszindulatú udvari embereket, vagy betegségét hozta fel indoklásként. 1818 áprilisában a főhercegnő azt írta Mária Lujzának, hogy meggyőződése szerint a férje szereti őt, de a családi körülményei miatt rideg és makacs vele. Apjának arról panaszkodott, hogy teljesen boldog lenne, ha nem szenvedne férje temperamentumos viselkedésétől és gyanakvó szidalmazásaitól, amiket annak ellenére kellett átélnie, hogy ő türelmes és sok mindenben elnéző vele szemben.³⁵ A nehézségek dacára Leopoldina és Péter igyekezett eleget tenni utódnemzési kötelezettségeiknek. 1819–1826 közötti időszakban a hercegnő minden évben várandós volt, megfogant gyermekei közül azonban mindössze négyen éltek meg a felnőtt kort: Maria da Glória (1819–1853), Januária (1822–1901), Franciska Karolina (1824–1898), és Péter (1825–1891).³⁶

1819. április 4-én született meg első gyermeke Maria da Glória, akivel – számos európai főhercegnő és uralkodónő szokásával ellentétben – személyesen is sok időt és szeretetteljes pillanatokat töltött, megélte az anyaság örömeit és aggodalmait. Habsburg családtagjainak egzotikus

34 A tudományos gyűjteményi anyag nem csupán Bécsbe érkezett, mivel az expedíció támogatói között nem csak az osztrák, hanem a bajor, a porosz, és az orosz udvar tagjait is megtalálhatók voltak. Ambiel 2014: 74.

35 Felizardo–Da Silva 2022: 314–315.

36 Braga 2006: 237.

ajándékokat és a kislányáról készült portrékat küldött Európába. A portugál királyi családdal gyermeke születése után javult a viszonya és férjével való kapcsolatáról is szeretettel és boldogsággal írt. Igyekezett a lányának, a férjének és a tanulmányainak élni, emellett sokat utazott, kirándult, lovagolt, a hivatalos eseményekre is eljárt Péterrel. Az 1819-es év azonban szomorú eseményeket is hozott az életébe: sajnálatára elhunyt az osztrák követségi titoknok Joseph Wilhelm Nevue báró, és a sógornője, Maria Izabella is. Emellett Leopoldinának újabb gyermekáldásban volt része, azonban az év végén elvetélt.³⁷

Wenzel Philipp Leopold von Mareschal báró (1784–1851) osztrák diplomata – 1819–1826 között ügyvivő Braziliában – érkezése is 1819-ben történt. Személye azért is lényeges, mert az elkövetkező időkben végig jelen volt Leopoldina mellett a brazil függetlenné válás folyamatánál. Később a jelentéseit összegyűjtötték és kiadták portugálul, ennek köszönhetően az általa megfigyelt események és észrevételek beépültek a brazil történetírásba – a brazil irodalmár, diplomata, történetíró Manoel de Oliveira Lima is használta őket a több kiadást megélt *O movimento da Independência (1821–1822)* című, 1922-ben megjelent alapművében.³⁸

Leopoldina a függetlenségi küzdelmek idején

A politikai viták és fegyveres katonai összetűzések alatt, illetve azok eredményeként ellentét alakult ki a portugáliai és a braziliai birodalomrészek politikai döntéshozói és közéleti személyiségei között a királyság sorsát illetően.³⁹ Boris Fausto szerint Brazília függetlenné válásában a belső és a külső tényezők egyaránt fontos szerepet játszottak, azonban a kívülről érkező hatásoknak nagyobb jelentőséget tulajdonít: úgy véli, hogy a történelmi események a résztvevőket abba az irányba sodorták, hogy a brazil autonómia megőrzése helyett végül a függetlenség kivívása mellett döntenek. Eszerint az elgondolás szerint a brazil kormányzásra felhatalmazott személyek, köztük Péter és Leopoldina is kényszerhelyzetekben

37 Kann – Lima 2006: 349–362.

38 Lásd Lima 2009. (A kiadott leveleket: Melo 1914: 165–244; Melo 1916: 5–148; Melo 1920: 10–148.)

39 Medicci 2022: 6.

cselekedtek, illetve főként a portugáliai események és a portugál párt lépései határozták meg a brazil párt reakcióit: a katonák forrongásai Portugáliában, majd Brazíliában, valamint az uralkodó székhelyének Európába való áthelyezése, és a dél-amerikai birodalomrész újból gyarmatként való kezelésének szándéka arra készítette a brazilokat, hogy végső soron fellépjenek a lisszaboni cortesszel szemben.⁴⁰

1820. január 11-én kelt levelében Mareschal arról tájékoztatta Bécset, hogy a hercegnő teljesen felépült, jól van, ellenben a főherceget betegség gyötri: idegrohama volt, ami számára epilepsziának tűnt. A hercegnő egyedül volt vele, amikor rátört a roham és le kellett vágnia a férje gallérját, különben megfulladt volna.⁴¹ 1820. február 28-án kelt levelében Leopoldina őszinte örömmel áradozott édesapjának Mária da Glóriáról és hálás volt a jó szívű, nyitott elméjű férjéért, emellett játékokat kért az osztrák császártól a kislányának. 1820. március 7-én kelt levelében Mareschal a főhercegnő újabb terhességéről tett jelentést és jó egészségi állapotáról számolt be Metternichnek.⁴² Minden pozitív előjel ellenére azonban Leopoldina 1820 áprilisában ismét vetélést szenvedett el. Vélhetően nem kímélte kellően magát (például gyakran lovagolt ki férjével és megerőltető sétákat tett), illetve Mareschal szerint nem kapott megfelelő orvosi ellátást sem. Leopoldinának végül találtak egy Navarro nevű orvost, aki a bécsi portugál követ testvére volt, és megfelelően felügyelte az egészségügyi állapotát. Péterrel gyakran lovagolt, kirándult, kocsizott, és együtt olvasott. Nem a Bécsben megszokott hagyományos irodalmat böngészték, hanem a Péter ízléséhez közelebb álló Voltaire-t, Gaetano Filangierit, esetleg Benjamin Constant-t, hogy a kormányzásban megérthessék a liberális és a konzervatív oldal gondolkodásmódját is – ezen alkalmakkal Leopoldina betekintést nyert azokba a szabadelvű ideológiai elképzelésekbe, amelyeket később a gyakorlatban is megtapasztalhatott.⁴³

40 Fausto 2011: 76.

41 ÖStA HHStA Stk. Brasilien 5. 1820. (alt. fasz. 7.) Konv. 1. Berichte, Mareschal. (Az esetet közli Obry 1958: 198.)

42 ÖStA HHStA Stk. Brasilien 5. 1820. (alt. fasz. 7.) Konv. 1. Berichte, Mareschal.

43 Obry 1958: 199–200.

A portói felkelés és hatása

1820-ban Portugáliát brit katonai csapatok szállták meg William Carr Bereshford parancsnok vezetésével, aki átvette a portugál haderő feletti irányítást. A brit hadsereg jelenlétét a spanyol katonai invázió megakadályozása indokolta, egy esetleges revans esetén, amiért a portugálok megszállták az egykori spanyol gyarmati területet, Uruguayt.⁴⁴ 1820. augusztus 24-én kitört a portói liberális forradalom, amely rövid időn belül áterjedt a birodalom többi részére. 1820. november 9-én a Királyi Nyomda kiadta a *Gazeta do Rio de Janeiro* rendkívüli számát, amelyből a Rio-i társadalom hivatalosan értesült a Portóban történt forradalmi eseményekről.⁴⁵ A liberális mozgalom célja az volt, hogy az abszolutista monarchia helyett egy alkotmányos monarchiát hozzon létre és Portugália kiváltságos helyzetét helyreállítsa – amit a királyi udvar Brazíliába való távozásával veszített el – a birodalmon belül. Felszólították az uralkodót, hogy fogadja el az ország új alkotmányát és, hogy azonnal térjen vissza Portugáliába. A mozgalom gyorsan elterjedt, nagy zavargásokat váltva ki birodalom szerte.⁴⁶

A portói felkelés eseményeivel kapcsolatban eltérő hozzáállás jellemezte a királyi családot. Erről Leopoldina a következőket írta leveleiben:

„[...] a férjem az új elvek szerint, az apósom pedig a jók és az igazak szerint gondolkodik, emiatt kritikus helyzetben találok magam, a jó feleség, valamint a hálás alattvaló és kötelességtudó leány között. [...] Sajnos a szabadság szellemének csúnya kísértete teljesen elfoglalta férjem lelkét; a jó, kiváló király [VI. János – Szerző] rendelkezik minden ősi, nemes és igaz elvvel, és én is, mert ezeket gyengéd koromban belém nevelték, és én magam is csak a hazának, a szuverénnek és a vallásnak szeretek engedelmessé válni. Látod édesapám, milyen nehéz a helyzetem a jó és szerető feleség, a jóra való alattvaló és az engedelmes leány kötelességei között. Annyira szerettem volna

44 Menck 2017: 54.

45 Egy alkotmányos monarchiát kívántak létrehozni az abszolutista monarchia helyett (többek között liberális alkotmányt, sajtószabadságot, és az uralkodó Portugáliába való visszatérését követelték). Meirelles 2015: 56.

46 Lyra 1995: 175; Felizardo–Da Silva 2022: 316.

mindkettőt egyesíteni és szigorúan engedelmeskedni, de kénytelen vagyok feláldozni a kettő közül az egyiket, amikor a lisszaboni delegáció megérkezik.”⁴⁷

Amint azt Olga Obry is kiválóan felismerte, az 1820–1822 közötti években folyamatosan ott lebegett a „menni vagy maradni” dilemma a Rio de Janeiro-i udvarban. Kezdetben az volt a kérdés, hogy Péter koronaherceg vagy VI. János király utazzon Portugáliába, majd miután ez eldöntöttnek látszott, utóbb Péter maradása vagy Lisszabonba történő hazatérésének helyénvalósága okozott fejtörést. Eleinte szó volt arról, hogy esetleg Pétert régensként Leopoldinával együtt Portugáliába küldik, hogy elrendezzék a kialakult polgárháborús helyzetet. Ennek az eshetőségnek a főhercegnő is örült volna, mert azt remélte, hogy a változások pozitív hatással lehetnek férjével való kapcsolatára, másfelől hiányolta az európai miliót, szokásokat és éghajlatot. Végül azonban a király nem bízott meg a liberális hajlamokat mutató fiában és nem akarta kitenni a várandós menyét sem a veszélyeket rejtő utazásnak. Leopoldina 1820-ban több levelében is panaszkodott arról, hogy a király nem fizette ki neki a havi járandóságát, vagy ha igen, akkor férjének volt szüksége rá, emiatt kölcsönt kellett felvenniük. Kínos és kellemetlen helyzetekbe került, mert nem tudta fizetni a kiadásokat, a rászoruló családoknak és a szolgálóknak járó fizetéseket, nyugdíjakat. Az anyagi gondok miatt az apjához fordult segítségért, ami azonban nem érkezett meg. Leopoldina kezdetben arra gyanakodott, hogy leveleit nem küldték el Bécsbe, mert ő mindig igyekezett megfelelni apja elvárásainak és írásaiban is a tanácsát kérte a nehéz helyzetekben. A hercegnőnek idővel rá kellett jönnie, hogy az események sokkal gyorsabban történtek Braziliában, minthogy az egyébként sem elsietett útmutatóként szánt osztrák válaszok megérkezhetek volna, így kénytelen a saját lábára állni, és önálló belátásai alapján, valamint a közvetlen környezetének a tanácsai szerint kell cselekedni.⁴⁸

Egy 1820. december 2-i rendelet szerint szigorú ellenőrzés alá kellett venni a Braziliába érkező külföldieket. A határozat szerint csak útlevéllel vagy különleges beutazási engedéllyel lehetett belépni az országba.

47 Kann–Lima 2006: 372–373; közli továbbá Menck 2017: 56–57. (A szerző fordítása)

48 Obry 1958: 204–208; Reichl-Ham 2006: 37.

Navarro, Portugália bécsi követe arra kérte Metternichet, hogy ellenőrizték ők is az osztrák kiutazókat, nehogy olyan elemek kerüljenek Brazíliába, akik titkos társaságok tagjai, vagy meg akarnák dönteni a portugál monarchia hatalmát. 1820. december 23-án ilyen körülmények között érkezett meg a Caroline korvett Rio de Janeiro partjaihoz, fedélzetén Bartholomäus Stürmer báróval, az új osztrák követtel.⁴⁹

1821 januárjában a portugál cortes összeült és a brazíliai képviselők lisszaboni megérkezése előtt nekilátott a törvényalkotásnak. Számos olyan határozat született, ami hátrányos helyzetbe hozta Brazíliát. Példaként említhetők a brazíliai tartományok lisszaboni fennhatóság alá vonására és a brazil–angol kereskedelmi egyezmények visszavonására tett lépések.⁵⁰

1821. január 29-én írt titkosított levelében Stürmer arról tájékoztatta Metternichet, hogy a királyi herceg helyzete ebben a pillanatban nagyon kényes. Minden oldalról arra biztatják, hogy lépjen elő. Péter pedig tele van lelkesedéssel, és arra vágyik, hogy bizonyítson és kitüntesse magát; és habár eddig éberén viselkedett, türelme néha megkopik. Leopoldina megtisztelte őt a bizalmával és azt szeretné, hogy tanácsot adjon a királyi hercegnek a követendő viselkedésével kapcsolatban. Stürmer azt írta, hogy azt javasolta a hercegnek, hallgasson a megérzéseire, tartsa szem előtt a kötelességeit és a becsületességet, és maradjon ki a bajból. A hercegnő elárulta neki, hogy az érkezése előtt a herceg annyira fenn hordta az orrát, hogy már államcsínytól tartott. Beszámolt arról is, hogy báró Mareschal mindent tőle telhetőt megtett annak érdekében, hogy a herceg és a hercegnő tudatában legyen azoknak a veszélyeknek, amelyeknek kiteszik magukat. Stürmer szerint semmi esetre sem lenne szabad Leopoldinának elszakadnia a hercegtől.⁵¹ 1821. január 30-án két levelet küldött Metternichnek Leopoldina hercegnőtől: az egyiket apjának, a császárnak címezte, a másikat Schreibernek, a természettörténeti kabinet igazgatójának. Stürmer emellett azt írta, hogy Leopoldina és lánya, az ifjú hercegnő is jó egészséggel örvendett.⁵²

49 Obry 1958: 211.

50 Fausto 2011: 77.

51 ÖStA HHStA Stk. Brasilien 6. 1821 I–V. (alt. fasz. 8.) konv. 1 Berichte, Stürmer.

52 ÖStA HHStA Stk. Brasilien 6. 1821 I–V. (alt. fasz. 8.) konv. 1 Berichte, Stürmer.

1821. február 18-án még egy olyan rendelet látott napvilágot, amelyben az állt, hogy VI. János király a fiát, Péter koronaherceget küldi Portugáliába, hogy a királyság általános nyugalomát helyreállítsa és megszilárdítsa a monarchiát. Az események azonban másképp alakultak.⁵³ 1821. február 26-án Rio de Janeiroban és több brazíliai tartományban – például Belémben és Salvadorban – katonai lázongások törtek ki. A felkelők hajnalban, tűzérsei fegyverekkel felszerelve vonultak fel az utcákon és követelték az uralkodótól, hogy fogadja el a Portugáliában tervezett alkotmányt, és nevezzen ki egy liberális kormányzatot. Péter herceg és a király tanácsadói közvetítőként léptek fel a lázadók és az uralkodó között. Végül VI. János felesküdt a portugál alkotmányra, hatalmat adott az országgyűlésnek. Négyezer fős udvari kíséretével elutazott Portugáliába. Fiát régensként Brazíliában hagyta, a mintegy 3,5 millió fős birodalomrész irányítására. A lisszaboni Cortes nem ismerte el régensként Pétert, mert úgy vélte, hogy a herceg nem követné a képviselőtestület politikai akaratát. Medicci egy fontos szempontra hívta fel a figyelmet: akár a portugál, akár a brazil politikai irányzatot nézzük ekkor, az embereknek az elsődleges konfliktusai főként a politikai hatalomgyakorlásból és az ezekkel gyakran összefüggő gazdasági érdekeikből fakadtak, nem a születési helyük iránti nemzeti érzelmeikből, hiszen minden irányzatban találhatunk portugálokat és brazilokat egyaránt.⁵⁴

Leopoldina állapota nem engedte meg, hogy útra kelljen Portugáliába, mivel pár hét volt már csak hátra a gyermeke születéséig. Az a gondolat, hogy el kell szakadnia férjétől aggodalommal töltötte el.⁵⁵ 1821. március 3-án Stürmer báró szerencsétlen eseményekről írt jelentésében, illetve arról, hogy végre megkapta azt a hivatalos levelet, ami a herceg Portugáliába indulásáról szól. A jelentésében leírja, hogy Péter és Leopoldina szétválása elkerülhetetlen, mert utóbbinak az előrehaladott terhességi állapotában nem kelhet útra a veszélyes tengeren.⁵⁶ Leopoldinának 1821. március 6-án megszületett a kisfia João Carlos és reménykedhetett abban, hogy így

53 ÖStA HHStA Stk. Brasilien 6. 1821 I–V. (alt. fasz. 8.) konv. 1 Berichte, Stürmer. (A rendelet szövegét lásd még: http://www.planalto.gov.br/CCIVil_03/Atos/dim/1821/DIM-18-2-1821.html) (Letöltés: 2023. 04. 14.)

54 Linhares 1998: 198–199; Fausto 2011: 77; Reichl-Ham 2006: 37; Medicci 2022: 6.

55 ÖStA HHStA Stk. Brasilien 6. 1821 I–V. (alt. fasz. 8.) konv. 1 Berichte, Stürmer.

56 ÖStA HHStA Stk. Brasilien 6. 1821 I–V. (alt. fasz. 8.) konv. 1 Berichte, Stürmer.

már ő is visszatérhet Európába. Egyik levelében ezt írta: „Most kiváló apósom kedvessége által vagyok megmentve, és szigorúan teljesíthetem feleségi és alattvalói kötelezettségemet; gyermekem születése után hajóra szállhatok és visszatérhetek Európába [...]”⁵⁷ Leopoldinának azonban csalódnia kellett, mivel egy nappal a fia születése után a király törvényesen kihirdette, hogy ő maga tér vissza Európába, és helyette Péter veszi át a hatalmat Brazíliában. Ezen felül János király magával akarta vinni unokáit Portugáliába, hogy ezzel megvédje őket egy esetleges forradalom veszélyeitől.⁵⁸

1821. március 17-én báró Stürmer arról tájékoztatta Bécset, hogy Leopoldina és az újszülött Beira hercege jó egészségnek örvendenek, de a főhercegnő sajnálja, hogy apósa, a király távozik Brazíliából, mert ezzel elvesztette a támaszát, akihez bármivel bátran fordulhatott.⁵⁹ 1821. április 22-én a Boa Vista palotában két rendelet is született, az egyik ezek közül a Brazil Királyság kormányzatát Péterre ruházta át, emellett az okmány zárópasszusaként szerepelt, hogy a herceg halála esetén a hatalom Leopoldina főhercegnőre szállt volna át, aki a kormányzótanáccsal együttműködve uralkodott volna.⁶⁰

Több szerzőnél is olvasható, hogy a király, amikor elbúcsúzott a fiától, abbéli aggodalmának adott hangot, miszerint Brazília függetlenné fog válni Portugáliától, és arra kérte, hogy abban az esetben ne hagyja, hogy másé legyen a hatalom, inkább tegye ő a fejére az ország koronáját. Hogy ez tényleg ebben a formában megtörtént-e, vagy csupán a későbbi korok legitimáló toposzáról van szó, abban ekkora távlatokból már nem lehetünk teljességgel bizonyosak, mindenesetre érdekes a felvetés, hogy lett volna Péternek egyfajta erkölcsi alapja arra nézve, ami a továbbiakban bekövetkezett.⁶¹ 1821. április 25-én a hercegi pár felkísérte a királyt és kíséretét az Európába induló hajóra. VI. János tizenhárom év távollét után elhagyta Dél-Amerikát és hazautazott szülőföldjére, Portugáliába. Régensként hátra hagyta huszonhárom éves fiát és feleségét – korábbi terveivel ellentétben megengedte, hogy unokái Brazíliában maradjanak.⁶²

57 Reichl-Ham 2006: 37.

58 Reichl-Ham 2006: 37–38.

59 ÖStA HHStA Stk. Brasilien 6. 1821 I–V. (alt Fasz. 8.) konv. 1 Berichte, Stürmer.

60 Reichl-Ham 2006: 37–38.

61 Linhares 1998: 199–200.

62 Reichl-Ham 2006: 38; Newitt 2019: 202.

A régenségtől a függetlenségig

Péter az apja távozása után megszorításokat vezetett be a kiadások csökkentésére, amiket Leopoldinának is el kellett szenvednie a São Cristovão palotában. 1821. május 21-én Stürmer osztrák követ bejelentette, hogy a királyi udvar után megy Lisszabonba; a diplomáciai ügyek ellátására Rio de Janeiroban maradt báró Mareschal, akit alkalmasnak vélt arra, hogy az osztrák tudományos expedíció és a főhercegnő szükséges ügyvitelét elvégezze. Stürmer utasításokat és megjegyzéseket közölt Mareschallal, akit figyelmeztetett, hogy nem lesz könnyű helyzetben, mert Péter herceg nem szereti a külföldieket, csak akkor találkozik velük, ha szükségesek.⁶³

Leopoldina 1821. május 24-én Mária Lujzának írt levelében a honvágyság és az elhagyatottság érzése tükröződött. Tudatosult benne, hogy nem térhet vissza Európába, hanem még hosszú ideig Brazíliában kell maradnia. Rio de Janeirot nem tartotta biztonságosnak, aggodalmi voltak a jelenlegi helyzetével kapcsolatban is. Hiányoztak neki a családtagjai, a szeretetük és támogatásuk, a bécsi udvari multságok, a tánc, a zene, és az általa megszokott, európai kulturális szokások. Gyermekéről azt írta, hogy a fia folyton beteg, ami meglehetősen aggasztotta, Mária lányával kapcsolatban jó egészségi állapotról számolhatott be.⁶⁴

VI. János király távozása együtt járt azzal, hogy a politikai helyzet még instabilabbá vált Brazíliában. Rivális érdekcsoportok csaptak össze a politikai hatalomért, miközben a lisszaboni cortes növelni akarta brazíliai katonai erejét, és vissza kívánta állítani a birodalomrészt korábbi gyarmati állapotát. Brazília északi tartományaiban a nagybirtokosokból és helyi portugálokból álló „portugál párt” támogatta a lisszaboni törekvéseket. Velük szemben állt a déli tartományokban erősebb „brazil párt”, amelynek képviselői egy köztársasági alkotmánnyal rendelkező szuverén Brazíliában kívántak létrehozni. Péter herceg igyekezett megnyerni a brazíliai liberálisokat a törvénytesttel tetteivel és az apjáéhoz képest szerényebb életmódjával. Leopoldina utazásokkal kezdte megismerni az országot és annak lakosságát, tevékenyen támogatva férjét. A hercegnő diplomáciai érzékeléssel, tapintatos kommunikációval mélyítette a kapcsolatát a helyi

63 Obry 1958: 224.

64 Kann–Lima 2006. 379–380; Kann 2022: 77.

őslakosokkal, abban a reményben, hogy megnyerheti őket a saját ügyének. Szorgalmazta a rabszolgaság elleni küzdelmet, illetve a betelepülő olasz, spanyol és németajkú lakosságtól azt remélte, hogy saját földjüket művelve nem a kizsákmányoló rabszolgaságra építik majd a termelésüket, hanem családjuk, napszamosaik és bérmunkásaik munkájára. Kötelességének érezte férje támogatását, még ha ez a konzervatív politikai elveivel szögesen ellentétes is volt.⁶⁵

1821 őszén a cortes olyan határozatokat hozott, amelyek hatással voltak a függetlenségi mozgalom megerősödésére Brazíliában. Döntöttek a még Brazíliában működő kormánysszervek Portugáliába történő átköltötetéséről, újabb katonákat vezényeltek Rio de Janeiroba és Pernambuco. Az 1821 szeptemberében kiadott rendeletek szerint a régensnek át kellett volna adnia a hatalmát egy a lisszaboni cortesnek alávetett kormányzótestületnek, és családjával együtt vissza kellett volna térnie Európába.⁶⁶ A rendeletekről szóló hírek 1821. december 9-én érkeztek meg Rio de Janeiroba, azonban azt fontos látni, hogy Péter ekkor még nem lépett fel ellenük, hanem elrendelte azok közzétételét és a távozás feltételeinek előkészítését.⁶⁷

Leopoldina a neveltetéséből fakadóan konzervatív monarchista volt, még ha egyes szerzők szerint liberális nézetei is voltak. Abban azonban a legtöbbben egyetértenek, hogy az elkövetkező évek eseményei változtattak a látásmódján. Kétségtelen, hogy félt a forradalmi változásoktól, mert nem akarta, hogy el kelljen szenvedniük a néptől a francia forradalomban történt szörnyű eseteket. Önmagában is megalkuvást kellett kötnie a nézeteit illetően, és habár azt tanulta, hogy a liberális eszmék károsak, és a monarchia intézményével és eszmeiségével gyökeresen ellentétesek, időközben rájöhettek arra, hogy nem csak radikális megoldások léteznek a politikai életben, hanem kompromisszumok is lehetségesek. Brazíliában a liberális eszméket hordozó alaptörvénnyel szabályozott monarchia jött létre, amely több mint hat évtizedig állta a sarat szomszédos köztársaságok mellett.⁶⁸

65 Reichl-Ham 2006: 38–39.

66 Linhares 1998: 199–200; Fausto 2011: 77–78.

67 Franchini 2022: 87.

68 Felizardo – Da Silva 2022: 316–317.

1822 – A függetlenség éve

Leopoldina esetében gyakran hangoztatott passzus a „minden sikeres férfi mögött áll egy erős nő” hangzatú mondás, amely találóan írja le szerepét a függetlenségi események sorozatában.⁶⁹

A történetírás az 1822–1824 között zajló brazil függetlenségi háborút (*guerra da independência do Brasil*) viszonylag vértelen, kevés katonai küzdelemmel járó eseménynek ábrázolja.⁷⁰ Ezt az egyes szerzők más gyarmatok függetlenségi harcaihoz viszonyítva teszik, mindazonáltal ha mélyebbre ásunk a harci eseményekben, akkor láthatjuk, hogy több ezer ember esett fogságba, sérült meg, vagy vesztette életét ezekben a küzdelmekben is, és a szárazföldi harcterek mellett tengeri ütközetekre is sor került. A polgárháború alatt mind a két oldalon harcoltak brazíliai és portugáliai származásúak. Ütközetek és csaták főként azokban a tartományokban bontakoztak ki, amelyekben portugál helyőrségi csapatok tartózkodtak, vagy a hadmozdulatok miatt megfordultak (pl. Bahia, Cisplatina, Grão-Pará, Maranhão, Piauí), emellett helyi érdekcsoportok közötti össze-
csapások és zavargások is történtek.⁷¹

A régenshercegnek vissza kellett volna térnie Portugáliába, de a brazil párt igyekezett őt Brazíliában tartani. 1822. január 1-jén Péter hivatalos levelet kapott São Paulo Kormányának Ideiglenes Tanácsától, amelyben arra kérték, hogy maradjon Brazíliában. Amint azt láthattuk, Leopoldina szeretett volna visszatérni Európába, az ottani kultúrához, szokásokhoz és családjához. Ennek ellenére amikor biztossá vált, hogy nem térhetnek vissza, képes volt az új célok felé fordulni, és keményen dolgozni azért, hogy férjét és „új hazáját” sikerre segítse. 1822. január 8-án kelt levelében arról írt, hogy Péter jobb helyzetben van a brazilok szemében, mint amire számított, de úgy látja, hogy többeknek kell hatással lennie férjére, hogy a várt pozitív eredményt elérjék. Úgy vélte, Péter nem elég határozott, ezért szerette volna magabiztosságra ösztönözni őt. Ez a támogató viselkedés és határozottság az, amit mindenképp Leopoldina érdemei-

69 Menck 2017: 53.

70 Például Wittman Tibor a *Latin-Amerika története* című munkájában a „Függetlenség vér nélkül: Brazília” címet adta a brazil függetlenné válást ismertető fejezetének. Ez a „vér nélküli forradalom” felfogás tükröződik sok más szerzőnél is. (Wittman 1978: 224–226.)

71 Szilágyi 2013: 99.

hez lehet sorolni. Lényegesnek tartom azonban felhívni a figyelmet arra, hogy ezt a magatartást nem szabadna politikai szinten túlértékelni, hiszen Leopoldinán kívül még számos olyan személy vette körül Pétert, akik hatással voltak rá, mégis a történetírás túlzott jelentőséget tulajdonít a főhercegnő személyének a Brazíliában maradási kérdésről. Amellett, hogy helyesen ismerjük fel az eseményeknél való jelenlétét, szemtanúságát, támogató lépéseit és női vezetői-aktivista alakját, fontos a politikai, történelmi tényezőket is annak érdekében, hogy tárgyilagos képet alkothassunk. Például a São Paulo-i és Minas Gerais-i támogatóit említhetjük, és az sem elhanyagolható, hogy 1822. január 9-én Francisco Sampaio ferences szerzetes átnyújtotta petícióját a Rio de Janeiro-i lakosság 8000 aláírásával, amiben a maradásra kérték. Ezen a napon Péter emblematisztikus lépést téve a tömegek előtt kinyilatkoztatta maradását (ezt a napot *dia do fico*-ként nevezik). Híressé vált mondata: „Ha ez mindenki javát és a nemzet általános boldogságát szolgálja, készen állok. Mondd meg az embereknek, hogy itt maradok.”⁷²

1822. január 11-én mintegy ellenfelkelésként Jorge Avilez tábornok vezetésével a székvárosban a portugál katonák szembeszálltak a régenssel és zavargást okoztak az utcákon.⁷³ A portugál csapatok ellenállása miatt Leopoldina a gyermekeivel Santa Cruzba ment. 1822. január 17-én – még útközben – Sepetibában találkozott José Bonifácio de Andrada e Silvával, São Paulo tartomány kormányának alelnökével. A főhercegné mellett, hogy beszámolt a politikusnak a Rio de Janeioban történt eseményekről, felkérte, hogy utazzon a fővárosba és legyen a férje államtitkára. A Leopoldinával és gyermekeivel való találkozás pozitív benyomást tett Bonifációra, aki a kíséretével együtt elutazott Rioba.⁷⁴

Azzal, hogy Péter Brazíliában maradt, Rio de Janeiro lett a lisszaboni cortes politikai szembenállásának az egyik fő központja. A városban lévő katonai csapatokat felszólították, hogy tegyenek hűségesküvet Péternek. Az esküt megtagadó egységeknek el kellett hagyniuk a várost.⁷⁵ Megkezdődtek a brazil katonai előkészületek, illetve a régensi befolyás alatt álló folyóiratokban és nyomtatott röpiratokon népszerűsíteni kezdték a poli-

72 Dos Santos 1927: 73–75; Lyra 1995: 177; Schwarz 2022: 22.

73 Obry 1958: 232.

74 Menck 2017: 73.

75 Fausto 2011: 78; Franchini 2022: 88.

tikai csatározások kimeneteleit. A függetlenség irányába vezető folyamatok nem zajlottak katonai konfliktusoktól mentesen. Többek között 1822 februárjában a Rio de Janeiro-ban állomásozó portugálpárti csapatokat is ki kellett, hogy űzzék a városból, és Salvadorban is történtek fegyveres összetűzések (pár hónappal később, 1822 júniusától 1823 júliusáig, közel egy évig tartó háborús helyzet alakult ki ezen a területen).⁷⁶

A Rio de Janeiro-i katonai ellentétek miatt Leopoldina a Santa Cruz-i királyi birtokra menekült gyermekeivel. Az egyébként is betegségben szenvedő João Carlos herceg a veszélyhelyzet miatti rohanás és a meleg éghajlat következtében már nem bírta ki az utazást, tizenegy hónapos korában 1822. február 4-én elhunyt.⁷⁷ Gyermeük elvesztése hatással volt a régensi párra, akár olyan tekintetben is, hogy a veszteség miatti fájdalomukat az ellenfeleikre zúdították. Több szerző, köztük, José Theodoro Mascarenhas Menck is azt állítja, hogy Avilez tábornokot és a portugál csapatokat hibáztatták a történelemért.⁷⁸

1822 tavaszán Minas Gerais tartományban gondok adódtak, amik miatt Péter úgy döntött, hogy elutazik, így 1822 márciusa és áprilisa között Leopoldina helyettesítette a régent José Bonifácioval. Péter április 5-én tért vissza Rio de Janeiroba, amikor ünnepélyes fogadtatásban részesítettek. Május 13-án ezen kívül felruházták a „Brazília örökös védelmezője” címmel (*Defensor Perpétuo do Brasil*), amit később a politikai szövegekben is használt.⁷⁹

Leopoldina mindvégig az események közelében tartózkodott és tapasztalta a fokozódó feszült helyzetet az országban.⁸⁰ 1822. június 23-án édesapjának szóló levelében ezt írta: „Itt egy igazi zűrzavar van [...] mindenhol a szabadság és a függetlenség magasztos, modern népi elvei uralkodnak; most egy demokratikus módon elképzelt népgyűlésben dolgoznak, mint Észak-Amerika szabad országában [...]” Levelében továbbá igyekezett

76 Medicci 2022: 7, 13.

77 A gyermek hosszú órákig tartó görcsök után hunyt el, amit májgyulladás okozhatott. Több helyen szerepel, hogy a hosszú utazás és a nagy hőség is hozzájárulhatott a halálához. Dos Santos 1927: 77–78; Obry 1958: 234.

78 Menck 2017: 73.

79 Dos Santos 1927: 81.

80 Ganzer, 2013. 26.

megerősíteni apját azzal kapcsolatban, hogy a vallásából és a neveltetéséből fakadó elveit sosem felejtí el.⁸¹

1822. augusztus 1-jén Péter közzé adott proklamációjában már kifejti a portugál kormány ellen folytatott háború okait, szuverén népként említi és a független nemzetek közösségébe sorolja Brazíliát – ekkor ettől függetlenül a legitim uralkodónak és Brazília királyának továbbra is az apját tekintette, és a portugál testvériség megszakítása nélküli politikai autonómiát vélte elfogadhatónak, azzal a kitételrel, hogy egyenlő jogok és a kölcsönös érdekek mentén kialakított kötelek szerint élhet továbbra is együtt a két birodalomrész.⁸²

Péternek São Paulo tartományban nagy volt a támogatottsága, de voltak elégedetlenkedők. A herceg személyes látogatása a tartományban már régóta igényként jelentkezett, úgy döntött, jobb lesz, ha felkeresi az egyre jelentősebbé váló területet.⁸³ 1822. augusztus 13-ai rendelet értelmében Péter herceg São Pauloba távozott, a távollétében a minisztertanács ülésen Leopoldina helyettesítette, valamint sürgős intézkedés esetén eljárta José Bonifacio elnökkel és kabinetjével együttműködésben – minden döntésében azonban Péter jóváhagyása és megerősítése kellett, emellett a rendeleteket továbbra is Péter és Bonifacio neve alatt tették közzé. Fontos látni tehát, hogy Leopoldina tényleges, önálló politikai jogkörrel nem rendelkezett, reprezentatív szerepét mutatja azonban, hogy Péter távollétében az audienciákon is helyettesítette.⁸⁴ Ma már meglehetősen nehéz percre pontosan rekonstruálni az elkövetkező napok eseményeit, de a történetírók szerint 1822. augusztus 28-án híré érkezett Rio de Janeiroba arról, hogy Portugália újabb katonai egységeket küldene Brazíliába, és mivel nem volt idő arra, hogy megvárja a férje hazatérését, José Bonifacio tanácsára 1822. szeptember 2-án Leopoldina összehívta az Államtanácsot. Bár sokan azt állítják, hogy ekkor döntöttek a függetlenség kikiáltásáról, Hélio Franchini rámutatott arra, hogy a tanácskozásról készült jegyzőkönyvben nem rögzítették ezt az aktust. Leopoldina,

81 Sleiman 2006: 107.

82 Lyra 1995: 177–178. Lásd: Proclamação de 1º de Agosto de 1822. https://www2.camara.leg.br/legin/fed/procla_sn/antioresa1824/proclamacao-41282-1-agosto-1822-575736-publicacaooriginal-99010-pe.html (Letöltés: 2023. 03. 21.)

83 Dos Santos 1927: 82.

84 Lima 2019: 315.

Bonifacio és Martim Francisco levélben értesítette Pétert az eseményekről, és a függetlenség azonnali kikiáltására buzdították őt.⁸⁵

Mind a források, mind a szakirodalom egyértelműen utal arra, hogy Leopoldina inspirálni akarata a herceget a döntéseiben és vezetői szerepében. Az azonban, hogy milyen mértékben volt képes hatni is férjére a többi befolyásoló tényező mellett, arra véleményem szerint nem lehet teljesen biztos választ adni. Nem tudhatjuk mi zajlott le Péter fejében ebben a periódusban és milyen helyi hatások, illetve egyéb ösztönzők hatottak még rá akkor, amikor a függetlenség kikiáltása mellett döntött – írott forrásként az említett levelekre szokás hivatkozni, de érdekes lenne megvizsgálni a São Paulo-i kíséret tagjainak viselkedését, az ottani körülményeket, híreket, eseményeket, és hogy volt-e esetleg előre megbeszélt koreográfia arra az esetre, ha „elérkezett az idő”. Oliveira Lima szerint Leopoldina szerepét az eseményekben azért is nehéz rekonstruálni, mert személyiségéből adódóan szerény és diszkrét volt, tehát ha bármi érdeme is volt a történelemben, azzal nem hivatkozott, így nyilvános nyomai sem feltétlenül maradtak a tetteinek.⁸⁶ Leopoldina levelének a tartalma több szerző szerint a következő volt: „Érett az alma, most szedd le, különben megrohad! – Péter, ez életed legfontosabb pillanata! Brazília kihív téged mint uralkodót.”⁸⁷ A történelmi hagyomány szerint 1822. szeptember 7-én az Ipiranga folyó partján Péter kinyilatkoztatta Brazília függetlenségét, és ekkor hangzhatott el a függetlenségi harcok ikonikus jelmondata: „Függetlenség vagy halál!” („*Independência ou morte!*”) kikiáltás.⁸⁸ Ünnepségek zajlottak São Paulóban – voltak, akik csalódtak és összetűzésekre is akadt példa –, majd a hír elterjedt az országban, elérve a fővárost. Egy héttel később, szeptember 14-én Leopoldina hatalmas örömmel fogadta a hazatérő férjét. A régensi palota megtelt hivatalos személyekkel, akik üdvözölték a visszaérkező Pétert. A felfokozott hangulatban voltak olyanok, akik hálásak voltak a hercegnőnek is azért, hogy támogatta a függetlenség

85 Dos Santos 1927: 80; Franchini 2022: 89.

86 Lima 2019. 136.

87 Weissensteiner 2000: 141.

88 Linhares 1998: 202; Schwarcz 2022: 15. (1822. szeptember 7-ének szimbolikus jelentőségéről kezdeményezett vitát Maria de Lourdes Viana Lyra, aki felvetette annak a lehetőségét, hogy érdemes lenne megvizsgálni, a történelmi folyamatok és a nemzeti ideológia struktúrái hogyan rakódtak egymásra az évszázadok alatt. Ezen felül kérdőre vonja az Ipiranga-i kinyilatkoztatás korabeli jelentőségét. Lásd erről Lyra 1995.)

ügyét; sőt a tisztelet jeleként Leopoldinát a „brazilok anyja” (*mãe dos brasileiros*) névvel illették. Az ünneplés másnap is folytatódott: az utcákon és az esti színházban is örömujjongás várta őket. 1822. szeptember 18-án José Bonifácio rendeletet adott ki, amelyben meghatározták Brazília nemzeti címerét,⁸⁹ majd Péter herceg császárrá nyilvánítását népszerűsítő hirdetményeket nyomtattak.⁹⁰

Oliveira Lima rámutat arra, hogy Leopoldinára érzelmeire is hatottak a braziliai események, néhány 1822 őszén kelt levelében már a brazilok közül valónak valotta magát, tehát azonosulni tudott a függetlenné vált országgal, amelynek nem sokkal később első császárnéja lett. „[M]i brazilok soha nem fogjuk tudni elszenvedni az anyaország pazarlását, és mindig a becsület és hűség útján fogunk járni.” – írta. Egy másik levelében úgy fogalmazott, hogy: „Kedves Márkim! Kívánságod szerint brazilként írok neked szeretett portugál nyelvünkön [...]” – fogalmazott Marialva márkinak szóló üzenetében.⁹¹

1822. október 12-én Pétert közfelkiáltással (akklamációval) császárrá nyilvánították, alig két hónappal később, december 1-jén Rio de Janeiróban megkoronázták, és I. Péter néven a független Brazil Császárság első uralkodója lett, ezzel Leopoldina főhercegnő az ország első császárnéjává vált.⁹² Leopoldina részt vett a koronázási szertartás előkészületeiben, a ruhák és díszletek előkészítésében. A szertartás menetéhez egyrészt Napóleon párizsi, másrészt I. Ferenc frankfurti és budai koronázása adta a példát – így egyes mozzanatai az osztrák és magyar koronázások elemeit is magukban hordozták. A portugál szokások szerint Leopoldinát ugyan nem koronázták meg, de a császári kápolna tribünjéről a lányával

89 Dos Santos 1927: 98–100; Obry 1958: 244, 249; Lyra 1995: 173–174.

90 Egy 1825. szeptember 21-ei hirdetmény szerint október 12-én Pétert el fogják ismerni minden tartományban Brazília alkotmányos császáráként. Az irat a következő szöveget is tartalmazta: „POLGÁROK. A természet istene függetlenné és szabaddá tette Amerikát: a természet istene megtartotta Brazíliában a régens herceget, hogy ő legyen az, aki megteremti ennek a hatalmas kontinensnek a függetlenségét. Milyen késő? Itt az idő. Portugália sérteget minket...Amerika meghív minket...Európa szemlél minket...A Herceg megvéd minket...Polgárok! Eresszék ki az ünnepi kiáltást...Éljen Brazília alkotmányos császára, Első Péter.” ÖStA HHStA Stk. Brasilien 7. 1822. VIII–XII. (alt Fasz. 8a) Konv. 2. Berichte, Mareschal.

91 Lima 2019: 375–376.

92 Braga 2006: 238; Medicci 2022: 8. (Érdekesség, hogy a portugál haditengerészetben volt Leopoldináról elnevezett hadihajó, majd 1822 októberétől a brazil haditengerészet több hadihajóját is a császárnéről nevezték el.)

büszkén figyelte férje ceremóniális keretek között történő uralkodóvá válását.⁹³ Jean-Baptiste Debret (1768–1848) francia festő *Coroação de D. Pedro I* című, 1828-ban elkészült híres festményén is ábrázolta Leopoldinát és gyermekét Maria da Glóriát (a későbbi II. Mária portugál királynőt), akik a karzatról nézték az újdonsült császárt, amint koronával a fején, kezében a Bragança-ház jelképével ékesített joggal ült a trónon.⁹⁴

Még 1822. november 4-én Leopoldina üzenetet kapott ötvenöt São Paulo-i hölgytől, akik női együttérzésükről biztosítva megesküdtek, hogy az utolsó csepp vérükig megvédik a trónt, amelyre a férjével együtt fellépett.⁹⁵ Brazília függetlenségének kikiáltása és a Brazil Császárság létrejötte után Leopoldina számára azonban egyre nehezebbé vált az élet. Amellett, hogy hatalmas munkába kezdett, hogy férjét támogassa és új államuk érdekeit szolgálja, sorra érték a cselszövészek, megaláztatások, amelyek kiszolgáltatottá tették a brazil udvarban. Minden lépését figyelték, el kellett viselnie férje lobbánékony természetét, illetve egyre feltűnőbb viszonyát a szeretőjével Domitila de Castroval (1797–1867).⁹⁶

A függetlenség kikiáltása utáni évek

Leopoldina eleinte nem tudott a férje szerelmi viszonyáról. Azt gondolhatta, hogy hálából szentel figyelmet a befolyásos São Paulo-i Castro családnak, amely támogatta őket a függetlenség kinyilvánításához vezető úton. Egy idő után azonban egyre több jel utalt a házasságtörő kapcsolatra. Péter a titkárán keresztül elintézte, hogy Domitila de Castro Rio de Janeiroba kerüljön, így a következő év elején már egy Mata-Porcos-i (a mai Estácio negyedben) lévő birtokon szállásolták el a császár gyermekével várandós nőt.⁹⁷

1823. február 17-én Leopoldina egy újabb hercegnőnek adott életet, akit Mariana Paulanak neveztek el a Minas Gerais-i Mariana városának és São Paulo városának tiszteletére. Szülés után Leopoldina sokat betegeskedett:

93 Oby 1958: 251; Weissensteiner 2000: 140.

94 Lima Junior 2021: 7–9.

95 Oby 1958: 250.

96 Kann 2022: 79.

97 Dos Santos 1927: 118–119; Oby 1958: 250.

láz, hát- és fejfájás, valamint gyengeség gyötörte, emellett már hosszú ideje nem kapott hírt a családjától, ami szintén sok szomorúságot okozott neki.⁹⁸

1823. április 6-án írt levelében beszámolt édesapjának a Brazíliában történt eseményekről és határozott álláspontot fogalmazott meg a Brazil Császárság és férje iránti elköteleződéséről. Az üzenetében leírta, hogy nem hatalom- vagy becsvágy vezette őket arra, hogy a brazil nép élére álljanak, hanem az a kényszerhelyzet, amelyben az országot az anarchia és a köztársaság kialakulásának veszélye fenyegette. Szabadkozott, amiért férje felvette a császári címet, de azt írta, hogy ilyen kritikus helyzetben nem volt egyéb megoldás és más is ezt tette volna. Arról tájékoztatta apját, hogy a családja ilyen módon nemcsak, hogy biztonságban van jelenleg, hanem élvezi az emberek szeretetét és bizalmát is. A levélben kéri őt, hogy igaz barátjukként és szövetségesükként jelenjen meg (tehát hivatalosan is ismerje el az új államot), sőt, apja előtt brazilságát is felvállalta: „szívemben mindig brazil maradok, mert ezt követelik meg feleségi és anyai kötelezettségeim, valamint a becsületes emberek iránti hálám” – írta. Stürmer bárónak írt levelében kéri az osztrák diplomatát, hogy közvetítse édesapja felé azon kérését, hogy Ferenc nyilvánítsa magát Brazília védelmezőjének és szövetségesének. Ezen kívül javasolja, hogy hívják vissza báró Mareschalt, mert cselszövései és hanyag kijelentései miatt Brazíliában rossz híre van, ami az adott pillanatban veszélyes, mert Brazília kész lenne rendkívül előnyös kereskedelmi szerződést kötni, ami az itáliai osztrák kereskedővárosok számára is előnyös lehet (ez a későbbiekben meg is történik Trieszt kikötője esetében, ami részben a brazil kávé és dohánybehozatalból jelentős vagyonra tett szert). Leopoldina Mária Lujzát is kérte, hogy apjuknál és Metternichnél járjon közbe Brazília szövetségesként való elismerése ügyében. Egyes szerzők ezekben a levelezésekben Leopoldina diplomáciai képességeit vélik felfedezni.⁹⁹ A konzervatív osztrák államkancellár azonban nem látta kedvezően a brazíliai eseményeket; a brazil küldöttet, Telles da Silvát udvariasan, de hűvösen fogadta Bécsben, és gúnyosan megkérdezte tőle: „Hogy állnak a dolgok az

98 Oby 1958: 257.

99 Felizardo – Da Silva 2022: 325.

ön köztársaságában?” I. Ferenc és a bécsi udvar támogatásának ismételt hiánya Leopoldinának egy újabb kellemetlen csalódás volt.¹⁰⁰

1823 tavasza után egyre kevesebb szó esik leveleiben a politikai ügyekről, Felizardo és Da Silva azt feltételezi ezzel kapcsolatban, hogy írásait felbontották és elolvasták. Mindazonáltal az is közrejátszhatott, hogy Leopoldina észlelte, az eseményekre gyakorolt befolyása idővel egyre csökkent, és belátta, hogy bécsi családja nem pártolja törekvéseit. Nénikéjének azt írta, hogy sok mondanivalója lenne, de megvan győződve arról, hogy a leveleit felnyitják, emiatt körültekintőnek kell lennie és hallgatást érzi helyesnek.¹⁰¹ Idővel a Leopoldina hangulata és a kedve megromlott, amiért a férje és európai családja is egyre inkább elszakadt tőle. Kezdett úrrá lenni rajta a melankólia és a honvágy, még a korábban kritikával illetett Mareschal bárót is kezdte egyre jobban becsülni a környezetében. 1823 decemberében ismét terhes volt, és vele párhuzamosan Domitila de Castro is gyermeket várt, ezúttal azonban már az apa kilétét nem vonták kérdőre.¹⁰²

Amint azt láthattuk és a legtöbb életrajzíró hangsúlyozza, Leopoldina magánélete nem volt könnyű és bonyodalmaktól mentes, ennek ellenére nem szabad elfelejteni, hogy az 1820-as években számos más figyelemreméltó dolog történt még vele. A császárné többek között levelezést folytatott európai természettudósokkal, írókkal, szakemberekkel, és a tudósok munkájának támogatásával gyarapította az osztrák és a brazil tudományos gyűjteményeket.¹⁰³ Leopoldina emellett levelezést folytatott Georg Anton von Schäffer (1779–1836) kalandos életű utazóval, katonával és orvossal is, aki megbízást kapott tőle arra, hogy Brazíliába áttelepülő német bevándorlókat toborozzon Európában, máskor megélhetési nehézségei miatti pénzkölcsönök folyósításáért fordult hozzá.¹⁰⁴ 1824. március 25-én a császári pár felesküdt az ország alkotmányára.¹⁰⁵ Leopoldina a hónap végén arról számolt be Mária Lujzának, hogy csendes,

100 Oby 1958: 253–256; Reichl-Ham 2006: 44. (Trieszt kereskedelmének kialakulására vonatkozó információk: Becher 1892: 313–314.)

101 Felizardo – Da Silva 2022: 326.

102 Oby 1958: 259.

103 Guerra, 2012. 14, 27.

104 Mugge 2022: 873; Rezzutti 2017: 207; Menck 2017: 70–71, 76.

105 Menck 2017: 84.

elzárt magányban él, de így is sok olyan dolgot kell hallania és látnia, ami az osztrák elveivel ellentétesek.¹⁰⁶

Kevesebb mint két évig tartó lobbitevékenység után, 1824. május 31-én John Quincy Adams, az Amerikai Egyesült Államok elnöke közölte José Silvestra Rebelloval, hogy hajlandó elismerni Brazília függetlenségét és új államrendszerét. Ezzel az Egyesült Államok lett az első ország, amely elismerte az ország szuverenitását.¹⁰⁷ 1824. július 17-én I. Péter brazil császár két levelet is írt apósának, I. Ferenc osztrák császárnak. Az egyikben leírta neki, hogy milyen körülmények között lett Brazília császára, megmagyarázta, hogy nem személyes becsvágya miatt, hanem a történelmi helyzet következtében alakultak így az események. Portugália és Brazília szétválása elkerülhetetlen volt, de ennek ellenére teljes szívéből kívánja a békét a két ország között. Ezen kívül megerősíti apósát abban, hogy a monarchikus ügyet képviseli Braziliában. Abbéli reményének is hangot ad, hogy báró Mareschal osztrák ügyvivő is megerősíti, amiket levelében leírt és köszönetet mondott lovag Telles da Silva brazil küldött kedvező fogadtatásáért Bécsben. A másik, valamivel rövidebb levelében köszönetet mondott apósának, amiért az a császárnéval közösen vállalta, hogy a születendő gyermekük keresztszülei lesznek.¹⁰⁸

1824 szeptemberében német bevándorlók szálltak partra Braziliában, akiket tudatosan hívtak be az ország lakatlan területeinek betelepítésére, kolonizálására. A bevándorlókat szállító egyik hajót az uralkodó házaspár személyesen fogadta Rio de Janeiro kikötőjében. A császárnak a felesége is segített a német nyelv megértésében.¹⁰⁹

Míndeközben Maria Graham brit utazó, író is Braziliába érkezett és barátságot kötött Leopoldina császárnéval. 1824 szeptemberében beköltözött a császári palotába mint Maria da Glória főhercegnő nevelő-nője és oktatója. Mindössze három hétig élt az udvarban, mert rövidesen el kellett hagynia a palotát az ellene szóló vádak és intrikák miatt – többek közt konfliktusai adódtak az udvarhölgyekkel, és többen neheztelve néztek rá angol és protestáns származása miatt. Személye rövid palotai tartózkodása ellenére a császárné életrajzában figyelemre méltó,

106 Felizardo – Da Silva 2022: 326.

107 Obry 1958: 269.

108 ÖStA HHStA Stk. Brasilien 9. 1824. (alt. fasz. 8d) Konv. 3. Varia

109 Woortmann 2000: 226; Obry 1958: 267–268.

mert 1824–1826 között levelező kapcsolatban volt vele, és mindvégig közeli jó viszonyt ápoltak. A kettejük levelezése szintén fontos forrásbázist jelent a főhercegnő életrajzának és Brazília függetlenné válásának idejében történt események rekonstruálásához, értelmezéséhez. Graham, vagy későbbi nevén Lady Callcott egy memoárt is tollba mondott, amely I. Péter császár életéről, Leopoldinával való rossz bánásmódjáról, valamint azokról a brazil udvari intrikákról és cselszövésekről szólt, amelyeket ő maga is személyesen megtapasztalt.¹¹⁰

Leopoldinának időközben anyagi problémái adódtak, emiatt hiteleket vett fel különböző személyektől. Emellett egyre nehezebben titkolta a férje előtt, hogy tud a szerelmi viszonyáról, amiről az egész főváros lakossága beszélt. Végül egyik levelében Mareschal is beszámol Metternich hercegnek a botrányos helyzetről, miután Domitila de Castro már a második gyermekét várta Péter császártól és egyre nagyobb befolyásra tett szert az uralkodó felett – 1824-ben megkapta tőle a Santos bárónője címet.¹¹¹

1822–1825 között a császárné is végig kísérte azokat a politikai és diplomáciai tárgyalásokat, amelyek eredményeként végül 1825. augusztus 29-én létrejöhetett a Portugália és Brazília szétválásának feltételeit dokumentáló portugál-brazil egyezmény (*Tratado luso-brasileiro*). 1825 decembere meglehetősen eseménydús volt: 2-án megszületett a trónörökös, Péter koronaherceg; háború tört ki Argentínával; és Ausztria is elismerte a független Brazil Császárságot. Az 1826-os újév egy utazás előkészületeivel telt. I. Péter a családjával és kíséretével elhagyta Rio de Janeirot, hogy meglátogassa Bahia tartomány fővárosát, Salvadort. Az úton a császárt elkísérte Domitila de Castro is, akinek továbbra is kiemelt figyelmet szentelt.¹¹²

1826. március 10-én VI. János király elhunyt a portugál fővárosban. A trónutódlás azonban több kérdést is felvetett, hiszen a korona újra egyesítéséről szó sem lehetett. Ismét előállt volna a dilemma a székhelyvel kapcsolatban. Lisszabont a brazilok nem fogadták volna el, Rio de Janeirot pedig a portugálok. Végül az utódlás kérdése azzal oldódott meg, hogy a portugál trónt Péter és Leopoldina lánya Mária da Glória örökölte, akinek feleségül kellett mennie apja fivéréhez, saját nagybátyjához,

110 Braga Neves 2021: 169–172; Oby 1958: 265–267.

111 Oby 1958: 268, 272.

112 Kann 2022: 79; Szilágyi 2013: 101; Dos Santos 1927: 115–135; Reichl-Ham 2006: 45.

Miguel főherceghez. Leopoldinát aggodalommal töltötte el gyermeke sorsa, akit féltett a portugál udvar cselszövéseitől, emellett Miguel herceggel kapcsolatban is fenntartásai voltak.¹¹³

1826-ban számos, Leopoldina számára megalázó jelenet zajlott le a császári udvarban. Az uralkodópár házassága már jóideje boldogtalan volt, emiatt veszekedések, verbális-lelki (és bár nem bizonyított, talán fizikai) bántalmazás is történt közöttük. 1826 augusztusában kelt jelentéseiben Mareschal báró beszámolt arról, hogy Péter császár hivatalosan is elismerte törvénytelen lányát, Izabella Mariát, akinek a Goias hercegnője címet adományozta. I. Péter vele és anyjával Domitila de Castroval az emberek szeme láttára sétált az utcákon, és nyilvános eseményeken vettek részt, katonai díszkísérettel. A báró arról is jelentést tett, hogy aggasztó karikatúrák jelentek meg a császárról és Santos márkinéjával való kapcsolatáról, amelyek közül néhányon Leopoldina császárnét is ábrázolták. A bécsi udvar tehát tájékoztatva volt a Rio de Janeiro-i botrányos állapotokról, és arról, hogy Leopoldinának milyen megpróbáltatásokon kellett keresztül mennie.¹¹⁴ Dos Santos szerint Leopoldina 1826. október 23-án elsírta magát Mareschal báró jelenlétében és kérte, hogy tájékoztassa édesapját a nyomasztó helyzetéről.¹¹⁵

Leopoldina császárné halála és temetése

A császárné Péter herceg születése óta (1825. december 2.) nem volt már teljesen egészséges. 1826-ban ismét teherbe esett, egy fiúgyermekkel volt várandós, állapota november első napjaira megromlott, fájdalmak és rosszulletek gyötörték. November 19-én némi javulást mutatott, ezért felkelt az ágyából és részt vett a minisztertanácsi ülésen férjét helyettesítve, ezzel újra szerepet vállalt a politikai életben. A hónap végére azonban ismét rosszul lett és az újságok is írtak a császárné betegségének súlyosságáról. 1826. december 1-jén Leopoldina elvetélt és gyermekágyi vérmérgezés jelentkezett nála. Egyre többen gyülekeztek a kastélynál

113 Reichl-Ham 2006: 45.

114 ÖStA HHStA Stk. Brasilien 13. 1826. VIII-X. (alt. fasz. 13) Konv. 1. Berichte, Mareschal.

115 Dos Santos 1927: 133–136.

és annak környezetében, hogy értesüléseket szerezzenek az egészségi állapotáról. December 4-én meggyóntatták és megkapta az utolsó kenetet. A betegsége alatt Rio de Janeiroban és a közeli településeken magán- és nyilvános imádságokat tartottak, amelyeken a császárné gyógyulásáért fohászokdtek. Mareschal a brazilok megdöbbenéséről, odaadó és áldozatos imádságairól számolt be Bécsnek. Az emberek Domitila de Castróval szemben ellenségesen viselkedtek: egy alkalommal, amikor erőszakkal be akart menni a haldokló császárnéhoz elutasították a kérelmét, és idővel a márkinőnek fegyveresekkel kellett őriztetnie a lakhelyét is.¹¹⁶ Leopoldina egyik utolsó levelében a következőképpen számolt be Mária Lujzának: „Már majdnem négy éve, szeretett húgom, hogy írtam neked, egy csábító szörnyeteg szerelme miatt azon kapom magam, hogy a legnagyobb rabszolgaság állapotába süllyedek, és szeretett Péterem teljesen elfeledkezett rólam. Az utóbbi időben éppen az utolsó bizonyítékát adta nekem, hogy teljesen megfeledkezett rólam, azzal, hogy rosszul bánt velem annak jelenlétében, aki minden szerencsétlenségem okozója. Sok és sok mondanivalóm volt neked, de nincs erőm, hogy emlékezzek egy ilyen szörnyű támadásra, amely kétségtelenül a halálom oka lesz.”¹¹⁷

A láz egyre jobban elhatalmasodott Leopoldinán, emiatt képzelgések és látomások gyötörték; végül a császárné hosszas szenvedés után, 1826. december 11-én José Caetano püspök jelenlétében a São Cristovão palotában elhunyt. Temetését gondosan előkészítették, majd december 13-án felöltöztették díszöltözetébe és császárnéi jelvényeibe. Gyászviselő tömegek (köztük udvari tisztviselők, diplomaták, katonatisztek) érkeztek a palotába, hogy leróják a tiszteletüket a holtteste előtt. A brazilok országszerte gyászolták a császárnéjüket, aki mellettük állt a függetlenségi harcok alatt. Reichl-Ham szerint Leopoldina a halálával a brazilok egyik vértanújává vált. I. Péter, miután hírért vette felesége halálának és a kialakult zavargásoknak, azonnal Rio de Janeiroba sietett.¹¹⁸

116 Dos Santos 1927: 138–144; Oberacker 1988: 509–510; Reichl-Ham 2006: 46–47; Menck 2017: 110. Közlönyök is készültek a császárné állapotának alakulásáról, amik a betegség lefolyamatát és legapróbb részleteit is leírták. Ezekből a dokumentumokból Mareschal Bécsbe is küldött néhányat. ÖStA HHStA Stk. Brasilien 13. 1826. XI–XII. (alt. fasz. 14.) Konv. 5. Berichte, Mareschal.

117 Felizardo–Da Silva 2022: 327.

118 Dos Santos 1927: 138–144; Oberacker 1988: 509–510; Reichl-Ham 2006: 46–47; Menck 2017: 110.

Leopoldina temetésén emberek tízezrei vettek részt. A körmenet a Boa Vista palotából az Ajuda kolostorba kísérte a császárné holttestét, ahol a nyughelyére kertült.¹¹⁹ Az ünnepélyes gyászmise után Péter napokig magányába vonult. Oberacker szerint a császár legbelül szentimentális volt, és hűtlensége ellenére a császárné elvesztése ténylegesen megviselte. Verset írt az emlékére, amiben szeretett császárnéjának nevezte, aki a legjobban szerette őt, és erényeiről (példaértékű becsület, jóság, tisztesség, őszinteség, jótékonyosság) emlékezett meg.¹²⁰

I. Ferenc császár és a bécsi udvar is értesült a Habsburg főhercegnő haláláról. Apja az emlékének megőrzésére egy egyesületet alapított Leopoldina-Egyesület (*Leopoldinen-Verein*)¹²¹ néven, amit az amerikai kontinensen, illetve más távol eső területekre irányuló katolikus missziók támogatására, a keresztény hit terjesztésére hoztak létre.¹²²

Összegzés

A tanulmány elsődleges célja az volt, hogy egy magyar nyelvű áttekintés szülessen az első brazil császárné Dél-Amerikába kerülésének körülményeiről és az ország függetlenségének kivívása idején megélt tapasztalatairól. A Habsburg-Lotaringiai házból származó Leopoldina főhercegnő különleges életutat járt be, és olyan messzire került hazájától, mint korábban még egyetlen osztrák főhercegnő sem. A Bragançák és a Habsburgok dinasztikus házasságpolitikájának eredményeként 1817-ben Péter portugál koronaherceg felesége lett. Több hónapos utazást tett Brazíliába, amely ország élete végéig az új otthona lett. A házasság egyszerre szolgálta diplomáciai, politikai, gazdasági és tudományos célokat. A hercegi pár mindezek összekapcsolójaként és biztosítékeként monarchikus,

119 1922-ben a brazil függetlenség kikiáltásának centenáriuma a Santo Antônio kolostorba szállították át. A császárné holttestét őrző díszes koporsót végül 1954. szeptember 7-én (a függetlenség kikiáltásának napján) São Paulóban, az Ipiranga-emlékmű mauzóleumába helyezték át. Reichl-Ham 2006: 46–47; Braga 2006: 239.

120 Oberacker 1988: 523–524; Weissensteiner 2000: 148–149.

121 A Magyar Lexikon 1882-ben Leopoldina-alapítványt említ. A még ekkor is működő intézmény központi igazgatósága Bécsben volt, maga az alapítványi iroda pedig az érseki konzisztórium helyiségeiben kapott otthont. Ld. Magyar Lexikon 1882: 301.

122 A Pallas 1895: 28.

illetve államok közötti érdekek szolgálatában állt, elvárt kötelezettségeiknek tettek eleget. A házasság hosszú távon gyümölcsözőnek bizonyult mind a nemzetközi kapcsolatokat mind pedig az utódokat véve figyelembe (lányuk I. Mária portugál királynő, fiúk I. Péter néven brazil császár lett). Az ekkor kialakított összeköttetések az elmúlt évszázadok során alapul szolgáltak többek között diplomáciai, dinasztikus, társadalmi, gazdasági, közlekedési és kulturális kapcsolatok számára egyaránt. Legutoljára 2022-es bicentenárium apropóján kerültek előtérbe ismét. Leopoldina személye meghatározó az osztrák-brazil kapcsolatokban, de számunkra is érdekes lehet, hogy életének egyes szakaszainak magyar vonatkozásai is voltak, emellett hatással volt a 19. századi Habsburg Birodalomban élő milliók Brazília-képére és a távoli ország megítélésére.

Brazília függetlenné válásának idején Leopoldina végig jelen volt a forrongó országban, egyes esetekben politikailag támogató, helyettesítő, és talán szervezői képességét is latba vetette a független Brazil Császárság létrehozásának, fennmaradásának érdekében. Kíséretében számos, a Habsburg Birodalom területéről származó arisztokrata, tudós, művész, tengerész utazott el a távoli Brazíliába, akik hozzájárultak tudományos felfedezésekhez, valamint a gazdasági és a kulturális kapcsolatok megteremtéséhez. A küldöttség tagjai között egy magyar személy biztosan beazonosítható Pálffy Miklós gróf udvari kamarás személyében, aki mellett, hogy eljutott egy távoli, egzotikus országba, személyesen is találkozhatott a portugál királyi család tagjaival, és magyarországi nemesként portugál kitüntetésben részesült.

Péter régensként Leopoldina támogatásával a brazil függetlenségi mozgalom élére állt, majd felesküdt az ország alkotmányára, ezáltal megtartotta Brazíliát a Bragança-ház kezében. Brazília első császárnéjaként Leopoldina nagy népszerűségnek örvendett, a neve még ma is országszerte megtalálható: iskolák, könyvtárak, utcák, városok és városrészek elnevezésében.

Források

Österreichisches Staatsarchiv, Haus- Hof-, und Staatsarchiv, Wien (ÖStA HHStA) Neuere Zeremonialakten (NZA) Karton 244.

Statskanzlei (Stk.) Brasilien 2. 1818. I–VI. (alt. fasz. 4) Konv. 1. Berichte, Eltz.

Statskanzlei (Stk.) Brasilien 5. 1820. (alt. fasz. 7) Konvolut 1. Berichte Mareschal.

Statskanzlei (Stk.) Brasilien 6. 1821. I–V. (alt. fasz. 8) Konvolut 1. Berichte Stürmer.

Statskanzlei (Stk.) Brasilien 7. 1822. VIII–XII. (alt. fasz. 8a) Konvolut 2. Berichte Mareschal.

Statskanzlei (Stk.) Brasilien 9. 1824. (alt. fasz 8d) Konvolut 3. Varia

Statskanzlei (Stk.) Brasilien 13. 1826. VIII–X. (alt. fasz. 13) Konvolut 1. Berichte Mareschal.

Statskanzlei (Stk.) Brasilien 13. 1826 XI–XII. (alt. fasz. 14) Konvolut 5. Berichte Mareschal.

Hadtörténelmi Levéltár, Budapest (HL)

A királyi magyar nemesi testőrség iratai. 1817. 26./40–42. számú iratok

Hivatkozott irodalom

’Leopoldina-egyesület’ szócikk. In: A Pallas nagy lexikona. XI. kötet. Budapest, 1895. 433.

Ambiel, Valdirene do Carmo 2014: A Missão Leopoldina: primeira expedição da missão científica austríaca ao Brasil no Século XIX. *Revista do IHGSP* (98.) 71–84.

Baum, Emmi 1967: *Empress Leopoldina: her role in the development of Brazil, 1817–1826*. Michigan.

Becher Ernő 1892: A tengerészet kifejlődése s a hajózás Triesztben és Isztriában. Kenessey Kálmán (ford.). In: *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben. VIII. kötet. Az osztrák Tengermellék és Dalmácia*. Budapest. 305–326.

Belchior, Lourdes de Almeida Barreto – Del Priore, Mary 2022: Entre antigos e novos princípios políticos: dilemas de Leopoldina, a Princesa da Independência. *Revista da Escola Superior de Guerra* (37.) 80. 113–125.

- Blaas, Richard 1965: Die Anfänge des österreichischen Brasilienhandels. *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 65. Wien. 216–218.
- Braga Neves, Júlia 2021: Uma Segunda Estrangeira: Memórias de Lady Callcott (Maria Graham) sobre Dom Pedro I. *Ilha do Desterro* (74.) 2. 169–188. <https://doi.org/10.5007/2175-8026.2021.e79126>
- Braga, Paulo Drumond 2006: Leopoldina de Habsburgo, rainha de Portugal. In: *Estudos em Homenagem ao Professor Doutor José Marques. Vol. IV*. Porto. 233–245.
- Caixeta, Leonardo Ferreira – Silva, Josimar Oliveira 2023: Duzentos anos da proclamação da Independência do Brasil e alguns traços da personalidade e comportamento de D. Pedro I. *Debates em Psiquiatria* (13.) 1–17. <https://doi.org/10.25118/2763-9037.2023.v13.402>
- Cardoso, José Luís 2022: Da liberdade econômica à independência política do Brasil (1808–1822). *Topoi*, (23.) 51. 681–698. <https://doi.org/10.1590/2237-101x02305102>
- Cassotti, Marsilio 2015: *A biografia íntima de Leopoldina: a imperatriz que conseguiu a independência do Brasil*. São Paulo.
- Dos Santos, Amílcar Salgado 1927: *A Imperatriz D. Leopoldina (Mãe do Imperador D. Pedro II)*. São Paulo.
- Fausto, Boris 2011: *Brazília rövid története*. Budapest.
- Felizardo, Fernanda da Conceição – Da Silva, Rafaela França 2022: Imperatriz Leopoldina: Uma análise de sua atuação política. *Revista Hydra* (6.) 11. 307–329. <https://doi.org/10.34024/hydra.2022.v6.13648>
- Franchini, Hélio 2022: A Guerra de Independência do Brasil: mito ou realidade? In: *As singularidades da Independência do Brasil*. Brasília. 79–116.
- Ganzer, Nathália Nicácio 2013: *Construções discursivas de D. Leopoldina na historiografia. Convergências e contrastes em alguns projetos de construção da identidade nacional brasileira*. (Diplomamunka.) Universidade Federal do Rio de Janeiro, Rio de Janeiro.
- Gottberg, Iris von 2022: *Von Österreich nach Brasilien, Leopoldina, Kaiserin mit Weitblick*. Wien.
- Graham, Maria 1997: *Correspondência entre Maria Graham e a imperatriz Leopoldina*. Belo Horizonte.
- Horváth Gyula 2005: Császárság Brazíliában és Mexikóban a függetlenség kivívása után. *Világtörténet* (27.) 2. 60–71.
- Horváth Jenő 1928: *A modern Amerika története 1492–1920*. Budapest.

- Jancsó, István – Machado, André Roberto de A. 2006: Tempos de reforma, tempos de revolução. In: Kann, Bettina – Lima, Patricia Souza (eds): *D. Leopoldina, 1797–1826. Cartas de uma imperatriz / pesquisa e seleção de cartas*. São Paulo.
- Jedlicska Pál 1910: *Eredeti részletek Gróf Pálffy-család okmánytárához 1401–1653, s gróf Pálffyak életrajzi vázlatai*. Budapest.
- Jilemnická, Martina 2014: *Arcivévodkyně Leopoldina Habsburská, císařovna Brazílie: osobnost Leopoldiny a její podíl na vyhlášení nezávislosti Brazílie r. 1822*. (Diplomamunka.) Univerzita Karlova v Praze, Praha.
- Kann, Bettina – Lima, Patricia Souza (eds) 2006: *D. Leopoldina, 1797–1826. Cartas de uma imperatriz / pesquisa e seleção de cartas*. São Paulo.
- Kann, Bettina 2006.: Apontamentos sobre a infância e juventude de Leopoldina. In: Kann, Bettina – Lima, Patricia Souza (eds): *D. Leopoldina, 1797-1826. Cartas de uma imperatriz / pesquisa e seleção de cartas*. São Paulo.
- Lima Junior, Carlos 2021: „A sagração e a coroação de D. Pedro I”, de Jean-Baptiste Debret. Sobre a trajetória de uma pintura histórica. *Almanack*, (29.) 1–60. <https://doi.org/10.1590/2236-463329ed00421>
- Lima, Oliveira 2019: *O Movimento da Independência (1821–1822)*. (Edição fac-similar). Brasília.
- Linhares, Marcelo 1998: Dom Pedro primeiro Imperador do Brasil. *Revista do Instituto do Ceará* (112.) 195–206.
- Luís, Nuno Castro 2015: O último Marquês de Marialva – um embaixador na Europa de Viena *História. Revista da FLUP*. Porto, IV Série (5.) 37–52.
- Lyra, Maria de Lourdes Viana 1995: Memória da Independência: Marcos e Representações Simbólicas. *Revista Brasileira de História* (15.) 29. 173–206.
- ‘Leopoldina-alapítvány’ szócikk. In: Magyar Lexikon, 11. kötet. Budapest. 1882. 301.
- Manchester, Alan K. 1951: The Recognition of Brazilian Independence. *The Hispanic American Historical Review* (31.) 1. 80–96. <https://doi.org/10.1215/00182168-31.1.80>
- Medicci, Ana Paula 2022: A 7 de setembro de 1822 e a 2 de julho de 1823: em torno das comemorações das Independências do Brasil. *Rev. Interdiscip. Cult. Campinas* (30.) 1–32.
- Meirelles, Juliana Gesuelli 2015: *A família real no Brasil: política e cotidiano (1808–1821)*. São Bernardo do Campo. <https://doi.org/10.7476/9788568576960>

- Melo, Jerônimo de Avelar Figueira de (org.) 1916: A correspondência do barão Wenzel de Mareschal. 1821–1822. *RIHGB* (80.) 134. 5–148.
- Melo, Jeronymo de Avelar Figueira de (org.) 1914: A correspondência do Barão de Wenzel de Mareschal. *RHIGB* (77.) 129. 165–244.
- Melo, Jeronymo de Avelar Figueira de (org.) 1920: A correspondencia do Barao de Wenzel de Mareschal. *RIHGB* (80.) 134. 10–148.
- Menck, José Theodoro Mascarenhas 2017: *D. Leopoldina, Imperatriz e Maria do Brasil: obra comemorativa dos 200 anos da vinda de D. Leopoldina para o Brasil*. Brasília.
- Mugge, Miqueias Henrique 2022: Building an empire in the Age of Revolutions: Independence and immigration in the Brazilian borderlands. *Topoi* (23.) 51. 870–896.
- Newitt, Malyn 2019: *The Braganzas: The Rise and Fall of the Ruling Dynasties of Portugal and Brazil, 1640–1910*. London.
- Niederhauser Emil 1986: Erzsébet királyné. *A Magyar Hírek Kincses Kalendáriuma 1987*. Budapest.
- Oberacker, Carlos H. 1988: *Leopoldine, Habsburgs Kaiserin von Brasilien*. Wien.
- Obry, Olga 1958: *Grüner Purpur: Brasiliens erste Kaiserin Erzherzogin Leopoldine*. Wien.
- Ormos Mária – Majoros István 2003: *Európa a nemzetközi küzdőtéren. Felemelkedés és hanyatlás, 1814–1945*. Budapest.
- Pillerné Tircka Éva 2008: Portugália/Brazília – Ausztria és Magyarország uralkodó házainak családi kapcsolatai. *Mikes International* (8.) 1. 79–81.
- Prantner, Johanna 1974: *Kaiserin Leopoldine von Brasilien*. Wien.
- Prutsch, Ursula 2022: *Leopoldine von Habsburg. Kaiserin von Brasilien – Naturforscherin – Ikone der Unabhängigkeit*. Wien.
- Rákóczi István 2022: Habsburgok Madeirán a 19. században. In: Fejérdy Gergely – Szűts István Gergely – Vasbányai Ferenc (szerk.): *Száműzöttként Madeirán. Dokumentumok Habsburg Károly életének utolsó hónapjairól*. Budapest.
- Reichl-Ham, Claudia 2006: "The Centuries Will Not Obliterate Her Memory": Empress Leopoldine and Her Significance for Brazil. In: Eisterer, Klaus – Bischof, Günter (eds.): *Transatlantic Relations. Austria and Latin America in the 19th and 20th Centuries*. Innsbruck–Wien–Bozen. 29–47.
- Reidl-Dorn, Christa 2006: Austrian Explorers in Latin-America in the Nineteenth Century. In: Eisterer, Klaus – Bischof, Günter (eds.): *Transatlan-*

- tic Relations. Austria and Latin America in the 19th and 20th Centuries.* Innsbruck–Wien–Bozen.
- Reiszig Ede, ifj. dr. 1904: A Pálffyak. In: dr. Borovszky Samu (szerk.): *Pozsony vármegye. Magyarország vármegyéi és városai.* Budapest.
- Ress Imre 1999: Herceg Esterházy Pál. A szent szövetségi diplomata és alkotmányos miniszter. *Limes* (12.) (2.) 29–42.
- Rezutti, Paulo 2017: *D. Leopoldina, a história não contada. A mulher que arquitetou a Independência do Brasil.* Rio de Janeiro.
- Schulze, Frederik 2013: Imigrantes alemães entre a participação e o papel de vítimas: a transformação de Leopoldina em heroína da independência Brasileira. *Boletim do Tempo Presente* (5.) 1–18.
- Schüler, Heinrich 1954: *Dona Leopoldina. Erste Kaiserin von Brasilien. Schutzherrin der deutschen Einwanderer.* Porto Alegre.
- Schwarcz, Lilia Moritz 2022: O sequestro da Independência. *Revista USP* (133.) 13–32. <https://doi.org/10.11606/issn.2316-9036.i133p13-32>
- Sleiman, Andréa 2006: O paradigma do dever em tempos de revolução: D. Leopoldina e „o sacrifício de ficar na América. In: Kann, Bettina – Lima, Patricia Souza: *D. Leopoldina, 1797–1826. Cartas de uma imperatriz / pesquisa e seleção de cartas.* São Paulo.
- Szilágyi Ágnes Judit 2013: Függetlenségi harcok. Argentína, Brazília, Paraguay, Uruguay. In: Semsey Viktória (szerk.): *Latin-Amerika 1750–1840. A gyarmati rendszer felbomlásától a független államok megalakulásáig.* Budapest. 93–14.
- Tisza-Beői Hellebronth Kálmán 1940: *A magyar testőrségek névkönyve 1760–1918.* Budapest.
- Torbágyi Péter 2009: *Magyar kivándorlás Latin-Amerikába az első világháború előtt.* Szeged.
- Weissensteiner, Friedrich 2000: *Habsburgerinnen auf fremden Thronen.* Wien.
- Woortmann, Ellen Fensterseifer 2000: Identidades e Memória entre teuto-brasileiros: os dois lados do Atlântico. *Horizontes Antropológicos* (6.) 14. 205–238. <https://doi.org/10.1590/S0104-71832000001400009>